BUCOVINENI ÎN VIAȚA CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ A ROMÂNIEI POSTBELICE (II)

VASILE I. SCHIPOR

Bukovinians in Romania's cultural-scientific life during the afterwar period

(*Abstract*[*])

The refuge and the fate of the Bukovinian refugees in June 1940 and March-April 1944 represented an avoided subject in Romania before the events from 1989. Continuing the researches on this prolific theme, this documentary essay belongs to the few articles of this kind written in Romania.

In the first part there are updated the main contributions to the historiography of the theme. For the first time in the Romanian scientific research there are taken into consideration the oral history interviews upon the refuge theme, as well as the literary works from Bukovina (poetry, prose and memoirs), in which the refuge, as an extreme situation, influenced the genesis of the literary work itself. The texts belonging to the artistic life of Bukovina are documents of a tragic life experience and are important to the historians because of their authenticity and power of expression. As a continuation of the literary historiography researches in this matter, our work brings new information and knowledge about this theme and explores a territory of the contemporary history, which was avoided for a long time by the researchers and is nowadays understood as a main part of the cultural national and European patrimony.

Our essay contains two bio-bibliographical files of two Bukovinian refugees, who distinguished themselves in the university and academic life in Romania during the after-war period. The file of the University professor and engineer Dr. Lorin Cantemir is the first one realized in Bukovina. The files are followed by two unpublished texts, dedicated to the occupation of Bukovina by the Sowjet army in June 1940, to the repatriation of prof. Cantemir's family in Germany, in November 1940, to the life spent in the camp from Gleiwitz (Silesia) and the family's retum to Romania, in the spring of 1941.

Both texts belong to the memoirs of refuge, an insufficiently known and appreciated genre in the scientific research from Bukovina. Those who want to know more about the destiny of this province from a "total history" perspective may find in the mentioned texts a diversity of information about events, people and human ethology, interethnic relations, institutions, social cathegories, main family and social values of that time, about the everyday life of Cernăuți, the cosmopolite capital of the province, as well as about the patriarchal rural life, before and after the Russian invasion from June 1940.

[*] Traducere: Ana-Gabriela Drahta.

Analele Bucovinei, **XVIII**, *2* (37), p. 575–613, Bucureşti, 2011

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Keywords and phrases: refuge, evacuation, Ribbentrop-Molotov Pact, secret collaborations, additional documents, European tragedy of several generations, war victims, Siberian deportations, deportations to Baragan, political guilt, discrimination and racial hate, tragic life experiences, extreme situations, authenticity and power of expression, trauma and social marginalization, memoirs of refuge, remembrance, keeping memories of the Bukovinians' tragedy alive, healing of the moral reflection in the public contemporary space, insufficiently known and appreciated creative activity.

***

Pentru bucovineni – ca şi pentru basarabeni –, înţelegerile secrete dintre Hitler şi Stalin, parafate în 1939, au avut urmări catastrofale, producând o tragedie europeană pentru mai multe generaţii. Refugiul şi destinul refugiaţilor bucovineni din iunie 1940 şi, respectiv, martie–aprilie 1944, au reprezentat un teritoriu tabu în România înainte de evenimentele din 1989.

După evenimentele din 1989 aceste teme încep să fie frecventate de către istorici în cadrul unor proiecte de sine stătătoare.

Despre evacuarea nordului Bucovinei, după 1989, s-au publicat mai multe volume de documente şi câteva studii: Vitalie Văratic, Ion Şişcanu, *Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Chişinău, Editura Universitas, 1991; Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuţa Nicolaescu, *Anul 1940. Armata română de la ultimatum la Dictat. Documente*, vol. I–III, Bucureşti, Editura Europa Nova, 2000; Vitalie Văratic, *Preliminarii ale raptului Basarabiei şi nordului Bucovinei, 1938–1940. Volum de documente din fostele arhive secrete române*, Bucureşti, Editura Libra, 2000; Vitalie Văratic, *Şase zile din istoria Bucovinei (28 iunie–3 iulie 1940). Invazia şi anexarea nordului Bucovinei de către U.R.S.S.*, Rădăuţi, Editura Institutului „Bucovina–Basarabia", 2001. Mihai-Aurelian Căruntu, în lucrarea *Bucovina în al Doilea Război Mondial*, Iaşi, Editura Junimea, 2004, consacră evenimentului din 1940 un capitol întreg, întitulat *Drama refugiaţilor*[1].

Un loc aparte în literatura istoriografică a problemei îl ocupă volumul lui Dumitru Şandru, *Mişcări de populaţie în România (1940–1948)*[2], care „nu îşi

[1] Mihai-Aurelian Căruntu, *Bucovina în al Doilea Război Mondial*, Argument de prof. univ. dr. Gh. Buzatu, Iaşi, Editura Junimea, Colecţia „Românii în istoria universală" (106), 2004, p. 167–321. Acesta este organizat în trei subcapitole: 1) *O problemă naţională: refugiaţii din teritoriile aflate vremelnic sub stăpânire străină*, p. 167–176; 2) *Evacuaţii stabiliţi în sudul Bucovinei, între speranţă şi supravieţuire. „Heim ins Reich!" sau seducţia unei unei iluzii*, p. 176–195; 3) *Calvarul repatriaţilor şi al refugiaţilor clandestini*, p. 195–216. Cu titlul *Drama refugiaţilor bucovineni (1940–1941)*, acesta se publică şi în „«Codrul Cosminului». Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Ştefan cel Mare» din Suceava", Seria Istorie, Suceava, Nr. 3–4 (13–14), 1997–1998, p. 153–170.

[2] Dumitru Şandru, *Mişcări de populaţie în România (1940–1948)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, Colecţia „Biblioteca enciclopedică de istorie a României", 2003. De interes pentru noi sunt aici mai ales capitolul I din *Partea I*, *Mişcări de populaţie în Basarabia şi nordul Bucovinei după ultimatumul sovietic*, p. 17–38 şi capitolul II din *Partea a II-a* a cărţii, *Refugiaţii basarabeni, bucovineni şi sovietici în România*, p. 207–224.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

propune să contabilizeze ieşirile şi intrările în România din perioada 1940–1944, pe motiv că un asemenea calcul ar fi imposibil de realizat şi pentru că el ar oferi cititorului multe cifre eronate", ci îşi concentrează mai mult atenţia asupra „caracteristicilor procesului şi mai puţin asupra amplitudinii lui"[3].

Pe lângă aceste studii şi volume de documente, sunt de menţionat şi câteva interviuri de istorie orală realizate de Elena Savciuc, *Refugiaţii din Bucovina. Cine sunt astăzi, ce imagine au despre ei înşişi şi despre ceilalţi. Refugiaţii din Bucovina. Poveşti de viaţă în şi după refugiu* şi *Bucovineni în refugiu: o poveste de viaţă. De la nimic la o carieră de succes.* Elena Savciuc se referă la refugiul bucovinenilor din iunie 1940 şi martie 1944, intervievând în perioada 2002–2005 opt refugiaţi.

Şi în literatura artistică a Bucovinei există creaţii – poezie, proză, memorialistică –, în care refugiul, ca situaţie-limită, a influenţat geneza operei.

Pentru George Drumur (1911–1992), dramaticul iunie 1940 semnifică „întunecarea culorilor" (cum se şi intitulează cel de-al doilea ciclu din volumul *Vatra cu stele. Poeme*[4]), într-o meditaţie gravă pe tema destinului în curgerea inexorabilă a vremii. Refugiaţii români, porniţi spre sud, „după semnul mânii / să-şi găsească în azur stăpânii"[5], simt până şi drumul pribegiei surpându-se în urma lor[6]. În poeme ce tind să devină spaţii ale memoriei, pe drumul „către marea înnoptare"[7], confesiunea refugiatului bucovinean ne aminteşte de psalmii captivităţii babilonene, prin intensitatea tânguirii după mirabila Bucovină natală[8].

Profesorul Vasile Ţigănescu (1899–1971) lasă în manuscris, printre altele, un roman, *Refugiaţi*, care i se publică postum, în 1997, la Rădăuţi. Prin cele nouă capitole ale sale romanul, redactat în a doua parte a anului 1940, este o cronică a pribegiei şi însingurării omului din Bucovina, comunicând totodată drama românilor de la o margine de ţară, trăind, sub „teroarea istoriei", „o înduioşătoare tragedie a neamului"[9].

Pentru tema refugiului trebuie amintită o carte şi mai puţin cunoscută: Severin din Bucovina, *Memorial al durerii. Romanul unui refugiat*[10], o „carte-document despre drama Bucovinei", cuprinzând informaţii bogate despre destinul refugiaţilor bucovineni, locurile lor de rezidenţă, solidaritatea de grup social,

[3] Conf. *Introducere*, p. 15.

[4] George Drumur, *Vatra cu stele. Poeme*, Cernăuţi, Editura ziarului „Bucovina", 1942.

[5] *Balada prietenului bucovinean*, *ibidem*, p. 8.

[6] *Balada oştenilor plecaţi*, *ibidem*, p. 7.

[7] *Întoarcere spre lume*, *ibidem*, p. 33.

[8] *Umbrele copilăriei peste Mănăstirea Horecea*, *ibidem*, p. 13; *Maica Domnului, ibidem*, p. 17.

[9] Vasile Ţigănescu, *Refugiaţi*, Roman, Ediţie îngrijită şi finanţată de Mihai Pânzaru-Bucovina, Prefaţă de prof. Elisabeta Prelipcean, Rădăuţi, Editura RO Basarabia-Bucovina Press, Colecţia „Scriitori bucovineni" (4), 1997, p. 105. Vezi şi Vasile Precop, *Vasile Ţigănescu – prozator modern*, în „Analele Bucovinei", Bucureşti, anul XIII, nr. 2 (27), iulie–decembrie 2006, p. 417–477.

[10] Severin Bodnar, *Memorial al durerii. Romanul unui refugiat*, Bucureşti, Editura „V. Cârlova", 1994, 178 p.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

dragostea de țară și nostalgia plaiurilor natale, tenacitatea cu care aceștia au înfruntat vitregiile unor vremuri grele. Pentru refugiul bucovinenilor din 1940 și 1944 ilustrativ este și romanul *Zodia ciumei*, publicat de Mirella Tonenchi[11] la Timișoara. Mirela Tonenchi valorifică aici povestirea tatălui său, inginerul bucovinean Ioan Tonenchi, despre refugiu, într-un micro-roman biografic narat pe două voci, una de copil, cealaltă de adult, introducând totodată în climatul dramatic al epocii, reconstituit artistic aici, „mici istorii", care au rolul de a umaniza o lume tragică, surprinsă în catabază.

Textele aparținând literaturii artistice a Bucovinei sunt documente ale unei experiențe de viață tragice și interesează istoria prin autenticitate și forța lor de expresie. Volumul de poeme *Zodia nedreptății*, aparținând lui George L. Nimigeanu, autor care a traversat în veacul trecut, ca atâția bucovineni, experiența refugiului și a deportării în Bărăgan, este sugestiv. Un întreg ciclu din acest volum, intitulat *Amintiri dintr-o copilărie interzisă*, este închinat destinului unei familii de refugiați din Bucovina[12].

Preocupările noastre[13] se înscriu în rândul puținelor lucrări de sine stătătoare consacrate refugiului bucovinenilor, temă fertilă de cercetare, înțeleasă de noi ca parte integrantă a patrimoniului cultural național și european.

La fel ca toți refugiații din toate locurile și din toate timpurile, refugiații din Bucovina sunt victime ale războiului. Evenimentele din 1940 și 1944 au produs o schimbare brutală a destinului lor. Ei își părăsesc casa și locurile natale, fugind din calea sovieticilor și devenind vinovați politic pentru că au fugit de pe teritoriul U.R.S.S. Stabilindu-se în diverse locuri din România, refugiații bucovineni își reorganizează întreaga lor viață, depășind nu de puține ori trauma anilor '40 și marginalizarea socială prin calitățile lor recunoscute: „hărnicie, obișnuință de a face față greului, simț al echilibrului, putere de adaptare, bună organizare a gospodăriei după modelul «neamțului», solidaritate familială și de grup"[14].

Ca și în cazul Aniței Nandriș[15], credința în Dumnezeu, cultul familiei, grija aparte pentru copii, mergând adeseori până la sacrificiul de sine și dragostea de țară îi caracterizează pe refugiații bucovineni, ajutându-i să supraviețuiască în deceniile

[11] Mirella Tonenchi, *Zodia Ciumei*, Timișoara, Editura Cosmopolitan Art, 2009, 129 p.

[12] *Zodia nedreptății*, Cu un *Cuvânt-înainte* de Dumitru-Mircea Buda, Mediaș, Editura „Samuel", 2010. Ciclul *Amintiri dintr-o copilărie interzisă* se află la paginile 49–100.

[13] Vezi Vasile I. Schipor, *Cronicile izgonirii, cronicile însingurării oamenilor și comunităților din Bucovina*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți–București, anul XV, nr. 1 (30), ianuarie–iunie 2008, p. 111–134; *Bucovineni în viața cultural-științifică a României postbelice* (I), în „Analele Bucovinei", Rădăuți–București, anul XVII, nr. 2 (35), iulie–decembrie 2010, p. 367–396.

[14] Ruxandra Cesereanu, *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Iași, Editura Polirom, Colecția „Plural M", Seria „Idei contemporane", 2006, p. 150.

[15] Vezi Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Editura Humanitas, 1991, 184 p. Cartea, „o capodoperă spontană și naivă a deportării", este premiată de Academia Română în 1992 și tradusă, în 1998, în limba engleză. În 2006, la Editura Humanitas, apare ediția a II-a revăzută și adăugită a cărții, însă cu titlul modificat: *Amintiri din viață. 20 de ani în Siberia*, 288 p.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

de după război și să se afirme chiar în viața socială, economică, științifică, literară și culturală din România.

Pentru convingerile lor politice, unii dintre refugiații bucovineni sunt arestați, condamnați și închiși. Puțini reușesc să plece în Occident, urmându-și destinul pe drumurile anevoioase ale exilului.

Preocupările noastre aduc un spor de cunoaștere în istoria temei și se află în intimitatea unor obiective cu semnificație aparte în Bucovina de astăzi: – stimularea, formarea și consolidarea unei conștiințe noi, moderne privitoare la valoarea patrimoniului propriu, ca parte integrantă a patrimoniului european; – apropierea de orizonturi noi de înțelegere și interpretare a faptelor ce aparțin acestui teritoriu al istoriei noastre postbelice; – stimularea interesului pentru cunoașterea despovărată de clișee și stereotipuri a istoriei noastre recente; – menținerea vie a memoriei tragediei bucovinenilor din veacul trecut și „însănătoșirea reflecției morale" în spațiul public din România de astăzi și din vecinătățile sale.

Destinul refugiaților bucovineni ilustrează, totodată, „prezența Bucovinei în evoluția cultural-științifică a țării", despre care scria Traian Cantemir la începutul anilor '80 din veacul trecut, printr-o remarcabilă „activitate creatoare", astăzi insuficient cunoscută și valorizată.

În cadrul mai larg al acestor preocupări, publicăm în acest tom al periodicului „Analele Bucovinei" două manuscrise inedite, ce se referă, prin cele două „voci" ale sale, la refugiul bucovinenilor din vara anului 1940.

Cel dintâi manuscris este semnat de Traian Cantemir. Născut la 20 septembrie 1907 în Pătrăuți pe Suceava, acesta este fiul învățătorilor Eudoxiu și Natalia Cantemir. Face studii liceale la Suceava (1918–1926), continuate la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cernăuți (1926–1931). Specializare în Italia, la Accademia di Romania, Roma, 1931–1933. Doctor în litere și filosofie al Universității din Cernăuți, în 1937, cu teza *Istroromânii*, publicată la Hotin, în 1937. Profesor secundar la Hotin, asistent la Catedra de literatură modernă și folclor a Universității din Cernăuți, conferențiar universitar. Secretarul Institutului de Literatură și Folclor condus de Leca Morariu. La repatrierea germanilor, în 1940, pleacă în Germania împreună cu familia sa. Revine în România în 1941, iar în 1942 se restabilește în Cernăuți. În 1944 se refugiază la Râmnicu-Vâlcea, unde funcționează ca profesor în învățământul secundar până în 1964. Lector la Institutul de Învățământ Superior din Bacău (1964), conferențiar titular (1968), șef de catedră (1964–1973), secretar științific al Institutului (1966–1974). Președinte al filialelor Vâlcea și Bacău ale Societății de Științe Filologice din România (1956–1974), director al Universității Cultural-Științifice din Bacău (1969–1972). Din 1974, stabilit la Iași. Participă la cercetările de folclor cu echipele sociologice ale profesorului Dimitrie Gusti, desfășurate în localitățile Voroneț și Mănăstirea Humorului (1939). Debut publicistic în „Junimea literară" (1933). Conduce publicațiile periodice „Comunicări de istorie și filologie",

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

„Revista Bucovinei", „Studii şi cercetări ştiinţifice". Colaborează cu articole şi studii la numeroase periodice de specialitate, în ziare şi reviste: „Junimea literară", „Revista Bucovinei", „Bucovina literară", „Făt-Frumos", „Limbă şi literatură", „Revista de pedagogie", „Revista învăţământului superior", „Analele Universităţii «Al. I. Cuza» Iaşi", „Forum", „Cronica", „Ateneu". Culegător al folcorului istroromân, pe care îl transcrie fonetic în forme accesibile publicului larg, şi al folcorului daco-român: *Brăduleţ de pe cărare. Culegere de folclor din judeţul Bacău* (coordonator, 1972), *Folclor literar vâlcean* (1979), *Folclor literar din Suceava* (1989). Teoretician al creaţiei populare, ilustrativ fiind studiul *Invocaţia în poezia populară*, Bucureşti, Editura Litera, 1980, 107 p. De interes ştiinţific sunt *Ciripiri ciribire. Texte istroromâne* (1935) şi culegerea *Texte istroromâne* (1959), *Lexic regional* (coautor, 1960), *Lexic regional* (coautor, 1967). Volumul *Studii de literatură* (1983) reuneşte comentarii privind unele manuscrise, precum şi documente mai puţin cunoscute. Autor al unor romane, tipărite ori rămase în manuscris: *Mens academica* (1938), *Fata gazdei, Lumini şi umbre*[16]. Filologul bucovinean Traian Cantemir se stinge din viaţă la 7 august 1998 în Iaşi. Postum, i se tipăreşte culegerea *Fata cu lacrimi de aur. Basme şi povestiri istroromâne*, Ediţie îngrijită de Lorin Cantemir, Iaşi, Editura „Sedcom libris", 2008, 166 p. Pe lângă cele 44 de basme şi povestiri, culese în cele două perioade de documentare petrecute în Istria (20 mai–14 iulie 1932 şi 15 februarie–5 martie 1933) şi reunite aici, cele două studii introductive cuprind informaţii valoroase referitoare la istoria şi destinul istroromânilor: *O povestioară despre împărăţia Istriei şi preasupuşii ei fără împărat, istroromânii, fraţii noştri uitaţi de lume şi de conducătorii noştri*, p. 10–13; *Particularităţi ale epicii populare istroromâne*, p. 15–20. Textul din chapeau-ul celui dintâi este sugestiv pentru destinul acestor români sud-dunăreni, aflaţi astăzi pe cale de dispariţie: „Am încălecat pe-o şea, / Şeaua inimii nebune, / Şi-ascultaţi povestea mea! [...] / Am cetit ce-am cetit, / Ochii de s-au înroşit, / Gândurile mi-au dospit. / Să vă spui?... am zis! Vă spui / C-altfel stau ca pe un cui, / Neamul meu sau neamul lui / Parc-ar fi al nimărui / Şi să-i bată Dumnezeu / Pe

[16] [I. Pînzaru, Petru Froicu], *Ştiinţa în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1982, p. 32–33; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Suceava–Iaşi, Bivblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera"–Editura Princeps, 2004, p. 183–184. Pentru mai multe informaţii, vezi Ion Popescu-Sireteanu, *Traian Cantemir*, în „«Septentrion». Foaia Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina", Rădăuţi, anul II, nr. 4–5, aprilie 1991, p. 7; Stănuţa Creţu, *Traian Cantemir*, în Eugen Simion (coordonator general), *Dicţionarul general al literaturii române*, vol. II (C–D), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 50; Ion Popescu-Sireteanu, *Traian Cantemir*, în *Bucovina. Oameni şi* cărţi, Timişoara, Editura „Augusta"–Editura Artepress, 2005, p. 188–194; Elena Pascaniuc, *Traian Cantemir (1907–1998), reprezentant al şcolii filologice şi folclorice din Cernăuţi*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XIV, nr. 1 [ianuarie–iunie] 2007, p. 133–149; Costea Marinoiu, *Centenar Traian Cantemir*, în „Curierul de Râmnic", Râmnicu Vâlcea, anul III, nr. 297, 20 septembrie 2007, apud www.ramnic.ro/.../centenar...traian-cantemir.../2007-09-20; Nicolae Ciurea-Genuneni (coordonator), *Un portret în filigran de suflet*, Râmnicu Vâlcea, Editura Almarom, 2011.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

mișei și pe haini, / Toți vânduți pe la străini, / Care duc neamul prin spini, / Tot prin glod și mărăcini, / Parcă nu ar fi creștini! (p. 10)

Cel de al doilea manuscris este semnat de Lorin Cantemir, profesor universitar doctor inginer, despre care în lucrările biobibliografice elaborate în ultimele decenii la Suceava nu găsim nicio informație[17]. Datele biografice pe care le prezentăm aici ne-au fost puse la dispoziție, cu bunăvoință, de către profesorul Lorin Cantemir, fapt pentru care îi suntem îndatorați.

Lorin Cantemir este fiul profesorilor Traian și Tatiana Cantemir, născută Grimalschi. Născut la 17 martie 1934, în localitatea Zelena, comuna Medveja Mare, județul Hotin, face studii la Școala Primară „Gheorghe Tofan" din Cernăuți (1941–1944), continuate în refugiu la Școala Runcu din comuna Străjeștii de Jos, județul Olt. În toamna anului 1945 se înscrie la Liceul „Alexandru Lahovary" din Râmnicu Vâlcea, pe care îl termină în 1952, când își susține și bacalaureatul. La Cernăuți, în tradiția vremii, urmează timp de un an cursurile Conservatorului de Muzică, pe care le continuă și la Râmnicu Vâlcea, în particular și ulterior la Școala de Muzică înființată de sindicatul local al cadrelor didactice, animat de refugiații cernăuțeni stabiliți aici după război. Studii universitare la Iași la Facultatea de Electrotehnică (1952–1957). În 1957 obține diploma de inginer în specializarea Electrificarea industriei și agriculturii. La 8 august 1957 este încadrat ca proiectant principal la Institutul de Proiectări pentru Construcții Agrozootehnice (IPCA) Iași. La 1 martie 1958, transferat la Catedra de acționări și utilizări a Facultății de Electrotehnică din Iași, unde funcționează ca preparator principal. Aici face o îndelungată carieră didactică, fiind asistent (1960–1964), șef de lucrări (1964–1977), conferențiar titularizat (1977–1990), șef al Catedrei de utilizări, acționări și automatizări industriale (1989–2000), profesor (1990–2004), secretar științific al Facultății de Electrotehnică (2000–2004). Din 1990 este conducător de doctorat. La 27 septembrie 2004 este pensionat, dar funcționează în continuare ca profesor consultant. Stagiar la Universitatea de Stat din Liège-Belgia, Institutul Electrotehnic Montefiore (1970–1971) și o lună de specializare la S. N. C. B. (Căile Ferate Belgiene Electrificate). În 1974, obține doctoratul cu teza *Contribuții teoretice și experimentale asupra motorului trifazat liniar de inducție și posibilități de utilizare*, sub îndrumarea prof. dr. ing. Vasile Prisacaru[18]. Bogată activitate de cercetare științifică, „tradițional-inginerească", concretizată în elaborarea a cinsprezece cărți și a 185 de lucrări, susținute la diverse reuniuni științifice din țară și de peste hotare (Anglia, Belgia, Canada, Germania, Polonia, Republica Moldova, Ungaria). Autor și coautor al volumelor: *Îndrumar pentru lucrări practice de laborator la acționări electromecanice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1964 (în colaborare cu N. V. Boțan, E. Balaban, I. Agafiței și Gr. Tașcă); *Tracțiune*

[17] Pe site-ul Academiei de Științe Tehnice din România găsim însă un fișier biografic succint, însoțit de o fotografie a sa, vezi www.astr.ro/index.php?page=aboutmember&id=61 -

[18] Informații bogate în *CV-ul prof. univ. dr. ing. Lorin Cantemir...*, 20 p., datat 31 mai 2011 și pus la dispoziția noastră în august 2011

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

electrică, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972 (în colaborare cu Mircea Oprişor); *Contribuţii teoretice şi experimentale asupra motorului trifazat linear de inducţie şi posibilităţi de utilizare*, Iaşi, Institutul Politehnic, 1974 (teza de doctorat); *Electrotermie şi electrotehnologii*, volumul I, *Electrotermie*, Bucureşti, Editura Tehnică, 1997 (în colaborare cu N. Golovanov, I. Şora, N. Mogoreanu, M. Chindriş, Marilena Ungureanu, V. Fireţeanu, Dan Ioachim, Gheorghe Floriganta şi R. Popa); *Monografia transportului public de călători din municipiul Iaşi*, Iaşi, Editura Polirom, 1998 (în colaborare cu C. V. Ostap şi Eugenia Ursescu); *Psihologia creativităţii. Bazele creativităţii tehnice*, Iaşi, Editura Rotaprint U. T., 1998 (în colaborare cu Maria Ileana Carcea); *Tracţiune electrică. Acţionarea unităţilor motoare de curent continuu şi ondulat*, Suceava, Editura Universităţii [„Ştefan cel Mare"], 1999 (în colaborare cu Radu Pentiuc); *Electrotermie şi electrotehnologii*, vol. II, Bucureşti, Editura Tehnică, 1999 (în colaborare cu N. Golovanov, N. Mogoreanu, M. Chindriş, Gheorghe Floriganta, Minerva Cristea, C. Toader, D. Deheleanu, V. Maier, A. Hedeş şi D. Nicoară); *Probleme de propulsie neconvenţională a navelor*, Constanţa, Editura Muntenia, 1999 (în colaborare cu Doru Botez şi Ilie Cristea); *Manual de creativitate*, Chişinău, Editura Tehnica-Info, 2000 (în colaborare cu Valeriu Dulgheru şi Maria Carcea); *Îndrumar de inventică practică*, Chişinău, Editura Agepi, 2000 (în colaborare cu Valeriu Dulgheru şi Maria Carcea); *Construcţia neconvenţională a girocompaselor navale*, Constanţa, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân", 2001 (în colaborare cu Francisc Bozianu, Emil-Costel Teodoru şi Veronica Bozianu); *Creativitate tehnică. Ghid practic*, Chişinău, Editura UTM, 2005 (în colaborare cu Valeriu Dulgheru şi Maria Carcea); *Iniţiere în creativitatea tehnică*, vol. I, Chişinău, Editura Tehnica-Info, 2005 (în colaborare cu Costică Niţică, Maria Carcea, Valeriu Dulgheru şi Nicoleta Iftimie); *Acţionarea electrică a instalaţiilor navale de guvernare activă*, Iaşi, Editura Politehnium, 2006 (în colaborare cu Vasile Dobref şi Al. Oae)[19]. La Iaşi, profesorul Lorin Cantemir înfiinţează laboratoarele de Tracţiune Electrică, Sisteme Neconvenţionale de Transport şi Utilizarea Energiei Electrice. Tot el înfiinţează laboratorul de cercetare Roblin, unde se realizează roboţi de transport acţionaţi cu motor liniar de inducţie Roblin 01, 02 şi 03. La Metalotehnica Târgu-Mureş realizează o maşină de tricotat rectilinie acţionată cu motor liniar de inducţie şi o instalaţie de impregnat materiale neţesute la Netex S.A.-Bistriţa Năsăud. În 1973 construieşte un stand de probe pentru un boghiu de tramvai de 2 t cu motor liniar de inducţie. În perioada 1981–1983 concepe şi realizează un stand de probă de 500 m pentru vehiculul Velim 02 la 30 t, acţionat cu motor liniar de inducţie de 150 KW, precum şi un minivehicul şi un boghiu sustentat magnetic. Lorin Cantemir este autorul unui număr de 20 de brevete de invenţie. Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe Tehnice din

[19] *Lista cu titlurile de volume publicate la diverse edituri*, întocmită de către prof. univ. dr. ing. Lorin Cantemir, a fost pusă la dispoziţia noastră în august 2011.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

România. Doctor honoris causa al Universităţii Tehnice a Moldovei – Chişinău (1999). Doctor honoris causa al Universităţii „Ştefan cel Mare" Suceava (9 iunie 2011), titlu acordat „pentru meritele sale deosebite şi contribuţiile aduse la dezvoltarea învăţământului superior din domeniul ingineriei electrice, a motoarelor liniare de inducţie, utilizării energiei electrice, luminotehnicii şi tracţiunii electrice, pentru spiritul său novator şi remarcabila activitate de creaţie ştiinţifică, pentru sprijinul consecvent acordat Universităţii" sucevene. În 2006, împreună cu alţi intelectuali, Lorin Cantemir iniţiază Simpozionul „Cucuteni 5000 – Redivivus. Ştiinţe exacte şi mai puţin exacte". Axat pe o tematică aparţinând Culturii Cucuteni şi organizat cu participarea unui cerc larg de specialişti din diverse domenii ale ştiinţelor reale şi umaniste, manifestarea prinde rădăcini, ajungând astăzi la ediţia a şasea. An de an simpozionul îşi lărgeşte arealul şi numărul participanţilor. Convingerea sa este că, împreună, specialiştii din domeniile exacte (inginerie şi alte ştiinţe reale) şi mai puţin exacte (arheologie, istorie etc.) vor găsi mai lesne răspunsuri la multe întrebări ce ţin de trecutul istoric al neamului nostru, preluând metode de cercetare din domeniul ştiinţelor exacte. Lucrările simpozionului se desfăşoară în fiecare an la Iaşi, Chişinău şi Bacău, fiind tipărite în volum.

Amândouă textele, pe care le publicăm acum, aparţin memorialisticii refugiului, gen insuficient cunoscut şi valorificat în cercetarea ştiinţifică din Bucovina. Cei interesaţi de cunoaşterea destinului acestei provincii, din perspectiva „istoriei totale", ar putea găsi în astfel de texte o diversitate de date şi informaţii referitoare la evenimente, oameni şi etologie umană, relaţii interetnice, instituţii, categorii sociale, valori cultivate în familia şi societatea vremii, viaţa de zi cu zi din Cernăuţi, capitala cosmopolită a provinciei, şi din lumea patriarhală a satelor, surprinsă înainte şi după invazia bolşevică din iunie 1940. În universul dramatic al vieţii bucovinene în catabază, când mii de refugiaţi fug din faţa „puhoiului rusesc", presimţind „urgia şi prăpădul" şi trăind dureros spaima de a „nu se pierde printre străini", se disting ici şi colo figuri luminoase, precum cea a profesorului Erwin Klein, rar exemplu de omenie într-o lume a neomeniei generalizate. Profesorul Traian Cantemir şi fiul acestuia, Lorin Cantemir, sunt martori ai evenimentelor din vara anului 1940, petrecute în partea de nord a Bucovinei. Textele semnate de aceştia cuprind mărturii ale ocupării Bucovinei şi ale refugierii lor în România, înfiripate ca rod al unei memorii „fără distorsiuni majore", după cum mărturiseşte profesorul Lorin Cantemir, învăluite discret de „sentimentul regretului şi al nostalgiei după timpul trecut". Ca „scrieri nonficţionale", aceste amintiri aparţin „literaturii suferite", constituindu-se într-un „gen hibrid" situat între literatură şi istorie. Ca „literatură de frontieră", „paraliteratură", „literatură fără ficţiune", „literatură secundă"[20], aceste scrieri ar defini „un tărâm al nimănui, neputându-se

[20] Vezi Silvian Iosifescu, *Literatura de frontieră*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1971; Nicolae Florescu, *Profitabila condiţie*, Bucureşti. Editura Cartea Românească, 1983; *Literatura memorialistică. Radu Petrescu, Ion D. Sîrbu, N. Steinhardt*, Antologie, prefaţă, dosare critice, comentarii, note şi bibliografie adnotată de Ion Manolescu. Bucureşti. Editura Humanitas, 1996.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

stabili procentual cât din memorialistică reprezintă istorie şi cât literatură". Ele prezintă evenimentele în mod direct, sunt fruste, au un grad sporit de subiectivitate, preferă distincţiile tranşante şi culorile alb-negru. Deşi sunt scrise ulterior evenimentelor, prin recursul la memoria care distorsionează, deşi operează cu „o selecţie subiectivă de amintiri"[21] şi nu întreprind „o inventariere obiectivă, impersonală a unor evenimente istorice", ele aspiră să reflecte totuşi obiectiv realitatea. În astfel de scrieri identificăm două „voci temporale" distincte: vocea trecutului – „evenimenţială şi faptică" – şi vocea prezentului – „afectivă şi stilistică". Istoriei i se subordonează „timpul trăirii, cu o componentă testamentară şi un conţinut obiectiv", iar literaturii „timpul mărturiei", caracterizat prin „filtrarea subiectivă a evenimentelor şi libertatea stilistică a naratorului". În această cheie de lectură ar trebui citite şi aceste scrieri memorialistice, deseori încărcate de subiectivitate, cu accente critice faţă de administraţia românească a vremii şi faţă de autorităţile sovietice de ocupaţie deopotrivă.

În pregătirea pentru tipar a manuscriselor am respectat normele ortografice şi de punctuaţie stabilite de Academia Română. Pentru a nu afecta valoarea de document de epocă, am păstrat, cât mai mult cu putinţă, formele regionale şi arhaice din text, care conservă, sub aspect lexical, gramatical şi stilistic, ceva din pitorescul Bucovinei de altădată, surprinsă într-un moment dramatic al istoriei sale. Omisiunile din text ne aparţin şi sunt marcate cu croşete [...]. Tot aşa sunt marcate, peste tot, intervenţiile noastre, operate numai pentru facilitarea lecturii. În anexa lucrării, reproducem mai multe fotografii, adevărate documente de epocă, puse la dispoziţia noastră, în copii, de către prof. univ. dr. ing. Lorin Cantemir.

ÎNTOARCERI ÎN TIMP

I) REFUGIUL DIN BASARABIA ŞI BUCOVINA, 1940

TRAIAN CANTEMIR

Aşezată la răscruce de vânturi, România a fost, din vremi trecute, ţinta unor perpetue pofte teritoriale străine. Vecinii din jur îi râvneau nu numai plaiurile, cu iarba crudă şi dulce, ci şi bogăţiile ascunse în măruntaiele pământului. Ca să-şi menţină zestrea stăpânită de la strămunii strămunilor, oamenii acestor meleaguri au

[21] „Indiferent de canoanele genului, memorialistica ţine de o reconstrucţie selectivă: memorialistul nu este, precum istoricul, un judecător care caută martori garanţi, ci un judecător care este el însuşi martor participativ". Vezi Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate,* Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura Polirom, Colecţia „Plural M", 2005, p. 12; Paul Ricœur, *Temps et récit*, I–III, Paris, Seuil, 1983, 1984, 1985.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

făcut corp comun pe întinsul țării, împotrivindu-se cu dârzenie intențiilor nesăbuite ale hrăpăreților. De aceea, când patria era în primejdie, pe culmile dealurilor apropiate se aprindeau, la vedere, focuri în vâlvătaie, iar buciumele de la stâni sunau alarma în munți. Oamenii din cuibarele satelor își părăseau atunci casa și avutul și, luându-și numai ghioaga și toporul, mergeau să taie trufia invadatorilor. Vitejia plăieșilor noștri a trecut nu numai în cronicele naționale, ci si în cele de dincolo de hotar.

După ele, partea de țară care a înfruntat cele mai multe vijelii străine a fost Bucovina. Strajă de nădejde la marginea fruntariilor, ea a stăvilit furia puhoaielor dușmane cu jertfa celor mai destoinici plăieși pe care i-a crescut. Faptul s-a întâmplat nu o dată, pentru că atât polonii, ungurii, cât și rușii au avut ocârmuitori cu tendințe expansioniste. Pe aceștia nu-i interesau nevoile poporului propriu, starea lui mizeră, în care abia își trăgea sufletul, dăjdiile ce i se cereau continuu, ci numai satisfacția îngâmfării personale. Deși românii le-au potolit nu o dată avântul de-a ajunge la Țarigrad, ei n-au înțeles învățăturile istoriei, ci au continuat să bată la porțile țării, în speranța că vor găsi momentul potrivit ca să poată intra biruitori.

Din cauza aceasta, unii din cârmuitorii neamului nostru au luat toate măsurile de precauție, încât, la primul semnal de alarmă, țara să fie sub steag. În scopul dat, în timpurile moderne, fiecare cetățean a primit câte o mică foaie albastră, pe care era trecut numele, pronumele și unitatea militară căreia îi aparținea. Foile erau marcate cu diverse însemne. Ale mele erau: M. Z. L. Dimineața, la ora 7, la radio se anunțau buletinele celor care trebuiau să plece la regiment.

Concentrările erau lungi și multe.

Când, într-o dimineață, am auzit la radio și însemnele militare de pe foaia mea albastră, mi-am luat lădița de campanie, rămasă de la tata din Primul Război Mondial, și-am plecat la Regimentul 4 Vânători Lipcani. Acolo era freamăt mare, ca la bâlci. Cei veniți în urma apelului radio difuzat, nu știau cui să se prezinte, ca să-și facă datoria. Cei repartizați erau în derută, pentru că nu toate indicațiile date de niște caprari infatuați erau corecte și lămuritoare. Când mi-a venit și mie rândul să întind foaia albastră de concentrare, plotonierul major de la masa de lucru s-a zborșit la mine, de credeam că mă înghite cu tot cu lada de campanie. „– Acum îmi vii, soldat T. R.?" T. R. însemna soldatul cu termenul militar redus la un singur an. Ca semn distinctiv, avea pe umăr o cordeluță, bandă galbenă, îngustă, zigzagată cu fir roșu. Aceasta însemna că tânărul avea cel puțin bacalaureatul. Pentru că n-am răspuns fulger la întrebare, domnul plotonier Furdui găsi de cuviință să o mai repete o dată: „– Acum îmi vii, soldat T.R.?" „– Acum, domnule plotonier!" „– Unde ai fost până acum?" „– În curtea cazărmii, unde să fiu?" i-am spus apăsat. Supărat foc pe mine pentru necuviință față de superior, încerca să-mi găsească nod în papură. „– Și zici c-ai fost în curtea cazărmii?" „– În curtea cazărmii, domnule plotonier major!" „– Sigur?" „– Sigur! Absolut sigur!" „– Și de ce n-ai venit la mine?" „– Pentru că nu știam că aveți nevoie de subsemnatul!" „– Cum, nu știai când ai căpătat ordin de chemare?" „– Da, e adevărat, am primit ordin de chemare,

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

dar pe el nu spunea să mă prezint la dumneavoastră, ci la regiment". „– Mă, nu face pe nebunul, căci cu mine n-o să-ți meargă! Ai auzit?" „– Am auzit, domnule plotonier major, dar n-am priceput".

Cei din jur au început să râdă. Şi căpitanul a dat să facă la fel. Când şi-a dat seama că plotonierul Furdui îi zice înainte pe glasul său şi că e gata să-şi iasă din pepeni, căpitanul i-a ordonat să mă încadreze rapid, ca să scape de mine. „– N-am cum să-l încadrez", i-a raportat el, cu călcâile lipite regulamentar, „pentru că regimentul lui iese chiar acum pe poarta cazărmii". „– Dacă n-ai cum, fă-i o foaie de întoarcere acasă, să se ducă învârtindu-se ca ciocârlia". Mie atât mi-a trebuit! Asta am vrut: să mă duc acasă. Dar nu cum mi-au dorit domnul căpitan şi domnul plotonier Furdui, învârtindu-mă ca ciocârlia, ci în pas de vânător de munte, ca să ajung cât mai repede şi să-i văd pe ai mei. Era 27 iunie 1940.

Acasă, la părinții Tatianei, unde o lăsasem cu copilul, era liniște şi pace. Mama soacră robotea în bucătărie, pe lângă niște oale de tuci, să-i iasă ciorba bună. Tata socru întinsese în mijlocul curții câteva prelate verzui şi acum scutura pe ele, ajutat de doi vecini, o piramidă de măciulii de mac, să-l lase să se usuce la soare. Era frumos şi curat, scânteind în razele toride ale amiezii gri-albastru. Se cerea la export. Aveau nevoie de el nemții, pentru utilizări farmaceutice.

Seara, ca de obicei, am ascultat radioul. Aveam unul la baterii, căci în comuna în care tatăl Tatianei era preot paroh nu exista rețea electrică. Ştirile pe care le transmitea aparatul atunci erau neimportante, fade. Se vorbea despre recoltarea grâului şi despre „strălucitele răspunsuri" pe care le-a dat la examenul de bacalaureat principele Mihai, ajuns mai târziu rege al României.

Schimbând postul nostru de emisie cu unele străine, am rămas înmărmurit [de] ce comunicau acestea. Nu-mi venea să cred urechilor că Majestatea Sa, regele românilor, a cedat ruşilor nordul Bucovinei şi Basarabia, fără să spună un cuvânt nimănui. Cum zona în care locuiau părinții Tatianei aparținea Basarabiei, însemna că peste noi se va revărsa curând puhoiul rusesc. Comunicatul dat cerea ca lumea să nu se impacienteze şi să-şi vadă liniştită de treburi, ca înainte. Nu ştiu cum au avut neobrăzarea cei ce l-au formulat să mai adauge asemenea inepție. Fiecare își putea da seama că ne aşteaptă urgia şi prăpădul.

După ce am stins aparatul de radio, [mult timp] nu puteam crede că Majestatea Sa Regală a avut bunătatea să ne vândă ca pe niște animale de jug, de care nu mai avea nevoie. Ce facem acum? Unde ne ducem? Acasă, în Basarabia, la părinții Tatianei, nu puteam rămâne în ruptul capului. Ruşii ne-ar fi prins, ca într-un cuibar de pitulici, pe toți odată. La Cernăuți iar nu aveam ce căuta, pentru că nici acolo nu e sigur că vom scăpa de „prietenii ruşi". Singura soluție era sa plecăm unde vom vedea cu ochii, numai să fie în România, la noi în țară, să nu ne pierdem printre străini. Cum plecarea noastră era legată de actele personale, pe care le aveam acasă, la Cernăuți, trebuia să trecem întâi prin oraşul de pe Prut cu aspect occidental şi să le luăm de acolo, din sertarul biroului meu. Pentru aceasta însă era necesar să-i convingem pe părinții Tatianei să plece şi ei. Părinții n-au vrut să audă

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

de asemenea plecare pentru nimic în lume. „– Unde să ne ducem? Cine ne primește? Din ce vom trăi?" se văitau ei printre lacrimi. „– Nu plângeți, căci nu e cazul. Mai bine să chibzuim cum trebuie să procedăm, ca să ieșim cu bine". „– După părerea mea", mi-am expus eu planul, „după ce luăm actele și obiectele de preț din casă, plecăm la sora și părinții mei, la Suceava, aflată în afara zonei de ocupație rusească". Părinții Tatianei urmau să înhame imediat caii și să treacă Prutul la Rădăuți, prima localitate din Moldova rămasă în afara amenințărilor. Nu era vorba de Rădăuțul Bucovinei, ci de cel moldovenesc, uitat pe harta țării. De acasă, din comuna Zelena și până la Lipcani, unde se trecea Prutul, spre Rădăuți, cu caii noștri făceam o oră și jumătate. Deci părinții Tatianei, dacă plecau imediat, puteau ușor fi puși la adăpost. În consecință, am înhămat la repezeală bidiviii, am pus în căruță câteva boarfe și orz pentru cai și l-am rugat pe un vecin să ne ducă la Medveja, la gară, la circa 4 km, ca de acolo părinții să plece la Rădăuți, cum am convenit, iar noi să ne continuăm drumul, spre Cernăuți, acasă.

Ajungând la gară Medveja, nu mică ne-a fost surpriza să-l întâlnim pe învățătorul Ion Pârlea cu un grup de școlari cu steaguri și stegulețe roșii. M-a copleșit atunci o cumplită revoltă la adresa acestui trădător de țară și împotriva tuturor acelora care făceau parte din tagma lui. „Uite, mi-am zis în sine-mi, cui am încredințat noi educația patriotică! Pe cine am lăsat să vorbească tinerelor generații despre Ștefan-Vodă și Mihai Viteazul!" Dacă eram mai forte, i-aș fi dat un brânci, de să nu se scoale de jos trei zile în șir. A trebuit însă să stau molcom, la locul meu, și să asist la derularea evenimentelor.

Când ne-a văzut în gară, cu bagajele de drum, Ion Pârlea nu s-a putut reține să nu ne atingă cu șfichiul vorbei. „– Plecați acasă la Cernăuți sau vă continuați drumul?" „– Ba, ni-l continuăm". „– Și unde vă duceți?" „– Unde vom vedea cu ochii". „– Cu ochii nu prea aveți unde să vă uitați, căci România a devenit mică, de mărimea unui cuibar de găină". „– Nouă atât ne ajunge!" am zis, gata să-l binecuvântez cu [câteva] vorbe urâte. N-am putut însă să-l feștelesc cum se cuvine, căci în gară și-a făcut intrarea, grăbită, trenul plecat de cu noapte din Chișinău.

Instalat pe bancheta din apropierea geamului, mă uitam, ca de obicei, cum trec prin fața noastră cantoane de cale ferată, bariere vopsite alb-negru și armăturile de fier ale podurilor. De astă dată șoselele ce veneau spre tren nu mai erau adormite în soare, ci forfoteau de lume multă, care dinspre Nistru se retrăgea cu grănicerii de la pichetele de pază de pe frontieră. Aceștia erau însoțiți de câte un pâlc de civili care-și duceau pe umeri resturile unor gospodării lăsate întâmplărilor și paraginei, rău abătuți, gata de lacrimi.

Ajunși la Cernăuți, ne-am grăbit să ajungem pe Strada Gheorghe Lazăr, unde ne aveam apartamentul, nu departe de Uzina Electrică aflată în coasta Grădinii Publice. În consecință, ne-am îndreptat spre stația de tramvai din fața gării. Tramvaiul ne-ar fi dus foarte aproape de casă, dar n-a fost să fie, pentru că, venind de peste Prut și îndreptându-se spre centrul orașului, treceau escadroane de cazaci călări, echipați și având lăncii lungi, în vârful cărora fluturau stegulețe roșii.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Apoi, mai târziu, s-a auzit un zgomot puternic de motoare, combinat cu scrâşnetul şenilelor de tanc pe pavajul de piatră cubică.

Desigur, această demonstraţie de forţă ne-a pus pe gânduri, comparând-o cu dotarea armatei române, cu căruţe, ca şi în 1877, şi cu eşecul înzestrării ei cu echipament modern, datorat camarilei regale îmbogăţite prin faimoasa „afacere Škoda". Desigur, comparaţia este prea simplistă. Mai târziu, în linişte, s-au mai adăugat şi alte exemple din istorie, care spuneau altceva. Astfel, bătălia de la Mărăşeşti a fost câştigată de armata română, mai prost dotată, dar foarte motivată. Poporul finlandez, numai de circa cinci milioane, a ţinut piept cu bărbăţie aceleiaşi armate sovietice. Mai mult, cam peste un an, aceeaşi armată română a eliberat Basarabia de sub ruşi, prin forţa armelor şi cu un sprijin redus al armatei germane. În fine, Chişinăul a fost eliberat de [o] divizie de blindate a armatei române. Este [apoi] de crezut că laşitatea sau trădarea a provenit de la cele mai înalte nivele de conducere a României.

În lipsa tramvaielor, îngrijoraţi şi grăbiţi, am luat o birjă din cele care staţionau în faţa gării. Mergând acasă, după acte, ne întrebam dacă nu cumva găsim apartamentul ocupat şi casa răvăşită. Ce ne facem atunci? Unde ne aciuăm, până luăm o hotărâre judicioasă. Întâmplarea a vrut însă ca acasă totul să fie în ordine.

După ce-am dormit, în noaptea aceea, în paturile noastre, ne-am sculat dimineaţa, să mergem la gară şi să urcăm în primul tren, care să ne ducă în România. Gara era pustie. O singură garnitură se vedea staţionând undeva, pe la macazuri. Am urcat, fericiţi că am găsit trei locuri libere şi ne-am aşezat pe ele. Nu peste mult, trenul s-a pus în mişcare. A trecut prin faţa gării în plină viteză. Credeam c-am scăpat de „raiul bolşevic". După câteva sute de metri însă garnitura şi-a încetinit viteza, apoi s-a oprit. „– De ce stă trenul?" au întrebat câteva capete curioase. „– Face manevră!" a spus un ceferist. „– Nu pleacă nicăieri?" „– Nu, domnule! Nu pleacă nicăieri!"

N-am crezut. Probabil că minţea. În eventualitatea aceasta, am stat locului, să vedem dacă într-adevăr nu pleacă. Şi n-a plecat. Câteva ore mai târziu, au urcat în tren câţiva cazaci cu armele pe umăr şi ne-au cerut să coborâm. Când ne-am dat jos, pe peron, ne-am întâlnit cu o verişoară de a Tatianei. Ducea de mână un băieţel de vreo cinci ani. Era urmată de un tânăr cu bagaje, care era vărul Boris Ostap. „– Unde te duci, Vivi?" a întrebat-o Tatiana. „– La Bacău, la Vasile. E concentrat acolo". Apoi, după o mică pauză, a continuat. „– Acum eu ce mă fac? Dacă ne-au dat jos din tren, în fapt de seară, unde îmi petrec noaptea? Nu mi-i de mine, dar unde-l culc pe Mircea?" Tatiana s-a uitat cu milă la grupul celor trei rude şi apoi i-a spus verişoarei: „– Dacă nu aveţi unde sta noaptea aceasta, poftiţi la mine, tu, Vivi, băiatul şi verişorul". Boris, care s-a dus a doua zi dimineaţa la gară, să vadă ce trenuri sunt pentru Suceava–Bucureşti, n-a găsit niciunul. Toate erau suspendate. Şi aşa a rămas.

În situaţia aceasta, Tatiana le-a prelungit şederea celor trei musafiri la noi până când lucrurile se vor normaliza. Minunea aceasta însă nu s-a întâmplat, încât a trebuit să pătimim multe si mărunte în continuare.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Musafirii au intrat în subzistența noastră cu tot ce mai aveam atunci în cămară. Lucrul n-a fost ușor, pentru că vedeam cum se topesc rezervele și altele nu mai puteam pune în cămară. Rămas fără salar[iu] și alte venituri adiacente, eram ca o frunză în voia vântului. Ca să ne putem întreține de azi pe mâine, am început să vindem din casă obiectele mai puțin necesare. Primul lucru a fost să ne dispensăm de dublura lenjeriei de pat, cumpărată nu de mult, apoi au urmat rochiile Tatianei și, la urmă, un costum de al meu, la care țineam mult. Obiectele de îmbrăcăminte feminină s-au vândut cât ai clipi din ochi, cumpărate de rusoaicele care doreau să se civilizeze cat mai repede și să intre în rând cu lumea. Până atunci, purtaseră rubăști și cizme cu urechea scoasă din tureatcă. Așa se prezentau invadatorii ruși, care se autointitulau, probabil bine îndoctrinați „eliberatorii României de sub dictatura regală și asupritorii și exploatatorii burghezo-moșierești".

Unii dintre invadatorii-„eliberatori ruși" veniseră cu soțiile. Le cunoșteam că sunt de dincolo după costumația nenorocită pe care o purtau. Trezindu-se în altă lume, căutau să se adapteze cât mai repede noilor condiții. Frumosul și calitatea atrag întotdeauna. Nici ele n-au putut să li se sustragă. În consecință, au încercat să se îmbrace după moda timpului, pe care au găsit-o la noi. Cum pe atunci încă nu puteau distinge o cămașă de noapte de o rochie, apăreau pe stradă de parcă atunci s-ar fi sculat de sub plapomă. Nu știau, se vede, că noaptea se doarme în îmbrăcări specifice, altele decât cele de zi. Poate chiar sărăcia „raiului comunist" i-a obligat [pe oameni] la alte obișnuințe.

Sub dominația sovieticilor, am dus-o cât se poate de prost. Întâi, pentru că nu puteam suporta asuprirea străină ca o realitate care ne știrbea demnitatea națională. Al doilea, pentru faptul că rușii, aceste păsări de pradă îmbrăcate în rubăști cachii și pantaloni bufanți, ne confiscau tot avutul, trimițându-l la flămânzii de dincolo de hotar. Mulți din ei cunoșteau realitatea și, când vorbeau despre trenuri, declarau deschis că cele care mergeau spre Rusia se mișcau încet, pentru că erau doldora de bunuri vestimentare și alimente rechiziționate (furate), pe câtă vreme cele ce se reîntorceau din pustiurile siberiene alunecau ușor, pentru că nu aduceau decât „spicichi și tabac" (chibrituri și tutun). Despre precaritatea, care domnea la sovietici, vorbeau nu numai asemenea termeni economici, ci și [unele] formulări verbale versificate, care se refereau fie la lipsa de alimente, fie la cea de îmbrăcăminte. Sloganul care circula atunci, în legătură cu dispariția alimentelor, a obiectelor de uz personal și a vestimentației era: „Rău era cu «der, die, das», / Da-i mai rău cu «davai ceas». / De la Nistru pân' la Don / Davai ceas, davai palton, / Davai ceas, davai moșie, / Haraşo tovărășie!". Cupletul a fost folosit și de cunoscutul Constantin Tănase, marele nostru actor satiric al epocii respective. Cozile noastre de topor l-au pârât guvernanților, pentru îndrăzneala de a-și bate joc de ruși, încât aceștia i-au închis gura patriotului de captivantă inspirație, de n-a mai scos, mai târziu, nicio vorbă.

Dominația sovieticilor am suportat-o de la Sf. [Apostoli] Petru și Pavel, din vară și până în iarnă. Am fi rămas și mai departe în aceleași condiții de umilință

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

dezonorantă dacă, între timp, nu se ajungea între nemți și ruși la o convenție, în urma căreia circa 94 600 de persoane din Bucovina, nemți, români ș. a. au putut trece în Germania. Pregătirile lor de plecare ne răscoleau sufletul și ne înnegurau speranțele în viitor, căci pentru noi nu se întrezărea nimic bun. Nimic care să ne întrețină moralul. Și totuși acest „bun " a venit, în sensul că, în vederea plecării în Germania a cetățenilor nemți, s-a constituit o comisie, care tria oamenii care doreau să se ducă în depărtări teutone. La comisie se putea prezenta oricine era etnic german. Era formată dintr-un enkavedist rus și un ofițer german din trupele S. S. La comisia aceasta s-a adăugat și o evreică din Cernăuți, care cunoștea multă lume din oraș, pentru că deținuse, ani la rând, o prăvălie cu parfumuri. La ea venea spuma oamenilor din cetate.

Fiind născut la Pătrăuți pe Suceavă, aflat în spațiul Austro-Ungariei, actele [mele] de naștere erau în limba germană. Când mă zbăteam de moarte [dacă] să mă duc sau nu la comisia aceasta, m-am întâlnit întâmplător cu Erwin Klein, profesor de limba germană la același Liceu „Aron Pumnul ", unde funcționam și eu, și fost coleg de facultate [cu mine]. „– Ce faci aici?" m-a întrebat Erwin Klein. „– Aștept deportarea!" i-am spus cu gura amară. Colegul mi-a prins repede vorbele și m-a întrebat, uitându-se în jur, să nu ne audă cineva ce vorbim, dacă n-am perspective de evadare. „– Nu am, pentru că rușii au luat măsuri de precauție. N-ai citit ce-a făcut profesorul N. Tcaciuc-Albu? A șters-o în partea liberă a țării și acolo, la Vatra Dornei, a povestit într-un ziar local peripețiile prin care a trecut, ca să ajungă în siguranță". „– Și tu nu poți face la fel?" a întrebat Erwin Klein.

Erwin Klein a înțeles hazardul la care ne expunem și-a început a zâmbi. „– Lasă că te scot eu din încurcătură!" m-a asigurat el. Poimâine prezentați-vă, fără copil, la Comisia de Repatriere Germano-Rusă și cereți să fiți și voi trecuți pe o listă de plecare. Nu-mi venea a crede că s-ar putea termina coșmarul care mă chinuia, de luni, fără sfârșit. A fost o bucurie nebună pentru mine! M-am potolit însă repede, pentru că cei ce nu erau admiși de comisie, erau așteptați la ușă de santinele rusești, să-i ducă în zonele arctice ale Siberiei, ca să le treacă febra emancipării naționaliste. Erau socotiți „dușmani ai poporului". În condițiile acestea întunecate, care îmi dădeau impresia că-mi crapă capul de întrebări și teamă, ne-am dus la comisie. N-aveam altă soluție. În hol ne aștepta Erwin Klein. Surpriză mare, plăcută. Venise să ne fie de ajutor, la nevoie. Cu el am deschis ușa infernului. În fața noastră ne-a întâmpinat de pe peretii scorojiți ai încăperii portretul Führerului german și cel cu musteți pleoștite al lui Stalin. Tremuram ca varga. În loc să vorbim noi și să ne spunem păsul, cum era cazul, în discuție s-a angajat doar Erwin Klein cu ofițerul german. Au vorbit în legătură cu pregătirile făcute în privința primului transport de refugiați. În timp ce puneau la cale ultimele amănunte, ofițerul german ne-a întocmit pașapoartele necesare, o cartotecă cu șnur, și ne-a dat să semnăm o hârtie, de primirea lor. Era afabil, zâmbăreț.

Când am ieșit din camera de tortură, ne făcea impresia că l-am prins pe Dumnezeu de picior. Acasă, nu stiam cum să-i multumim lui Erwin Klein că ne-a

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

salvat viaţa. I-am pregătit un cadou pe cinste şi i l-am prezentat, drept dar, pentru naşterea primului său copil, Winfried.

Până la 15 noiembrie, am fost liberi. La data respectivă, a avut loc îmbarcarea. S-a făcut nu din Gara Centrală, ci din Gara „Grădina Publică", de la celălalt capăt al oraşului. Când ne-am văzut în tren, ne-a venit să chiuim ca barbarii la nuntă. În sfârşit, se termina cu starea noastră de tensiune epuizantă. Eram acum liberi!

Trecând râul San, la Sanok, care despărţea atunci Polonia ocupată de ruşi de cea ocupată de germani, călătorii nu mai puteau de bucurie. Unii se îmbrăţişau, alţii plângeau, iar a treia parte stătea năucită, nevenindu-i să creadă că trăieşte o realitate aşteptată cu sufletul la gură. Ajunşi în partea germană, am fost invitaţi să trecem să ne spălăm, iar apoi să luăm loc la mesele din barăcile mirosind proaspăt a răşină de brad. A fost prima dată când am mâncat Smirwurst, o pastă de cârnat foarte gustoasă. Acasă n-aş fi dat pe ea nici doi bani. Banchetul s-a terminat cu un pahar de ceai din plante indigene, închinat prietenilor din jur.

După o altă bucată de drum, am ajuns la Gleiwitz. La dormit, am fost conduşi în nişte camere spaţioase ale unei mănăstiri de călugări, care aparţineau nu ştiu cărui ordin bisericesc. Pe duşumea era răsturnat un strat gros de paie şi două pături. Una servea ca cearceaf, a doua ca învelitoare.

Trezindu-ne a doua zi dimineaţa, am constat, cu surprindere, că afară ninsese. Totul era alb, ca în ţinuturile polare. Lumina aceasta imaculată ne-a înviorat. Apoi am trecut la o comisie de repatriere în Germania. Aici am declarat că, dacă se poate, am vrea să ne întoarcem în România, să ne ducem necazurile şi bucuriile alături de ai noştri. „– Să sperăm că dorinţa dumneavoastră se va împlini", a zis neamţul dolofan.

Abia ieşit de la comisie, lumea cunoscută m-a întrebat curioasă: „– Ce i-ai spus neamţului, când te-a întrebat dacă vrei să rămâi în Germania?" „– Ce puteam să-i răspund? Dacă se poate, m-aş întoarce acasă". „– Rău ai făcut, dacă ai spus aşa!" şi-au dat [cu] părerea nişte femei speriate. „Acum cine ştie ce necazuri te pasc". „– O să vedem! Nu mi-i teamă. Am trecut prin situaţii şi mai grele decât asta şi-am scăpat cu bine. N-oi scăpa si acum?" Grozăvindu-mă cu asemenea declaraţii, mă întrebam în interiorul meu ce se întâmplă cu mine dacă am greşit, rătoindu-mă fără control. „– Să-ţi ajute Dumnezeu să învingi stavilele la rând!" m-a binecuvântat o pravoslavnică. „– Mulţam frumos!"

După trierea pe etnii, noi, românii, am fost repartizaţi în trei lagăre, apropiate unul de celălalt. Familia mea şi cu mine am ajuns, în primăvară, la Mittelsteine, o localitate muntoasă a Germaniei, la circa 80 km sud de Breslau. Acolo am dus-o acceptabil. Deşi nemţii aveau acută nevoie de mână de lucru, pentru că bărbaţii erau aproape toţi mobilizaţi, nici unul din noi n-a fost silit să fie angajat în muncă. Aşa s-a făcut că mulţi români, neputând suporta inactivitatea, s-au angajat [ei] înşişi să fie vatmani la tramvaie, muncitori necalificaţi în diverse întreprinderi, oameni de pază. La începutul sosirii noastre în lagăr, ieşirea pe poartă se făcea

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

numai cu bilet de voie. Pe urmă, convingându-se nemții cine suntem, au desființat plantoanele și ne-au dat voie să ne ducem unde vrem. Cu ocazia aceasta, am cunoscut împrejurimile Gleiwitzului, viața cetățenilor, conduita lor în diverse împrejurări. Pe lângă munca obositoare, pe care o efectuau necontenit, într-o zonă carboniferă, unde cămășile trebuiau schimbate de la o zi la alta, din cauza fumului înăbușitor, știau să petreacă și să se cultive.

În jurul Gleiwitzului erau mici orășele satelit, ca Beuthen, Hindenbung, care întrețineau o viață culturală de toată cinstea. Acolo am văzut întâi *Walkiria, Götterdämmerung, Haffast, Faust* și o serie de operete care te cucereau prin drăgălășenia conținutului lor dramatic, prin buna dispoziție a actorilor, prin fantezia luxuriantă a decorurilor.

Deși în Germania n-am dus-o rău, ne mânca, în schimb, urât, dorul de casă. Zilnic nu ne doream decât întoarcerea în țară. Cât mai repede și cât mai neîndoios. Ori repedele nostru s-a prelungit aproape un an. După jalbe și intervenții din partea românilor din lagăre și a rudelor de acasă, sub influența opiniei publice, norii așteptării de deasupra noastră au început să se distrame. La un moment dat, a sosit la Gleiwitz un colonel român, pensionar, care avea delegația să ne repatrieze. Pentru că nu se pricepea la ceea ce trebuia făcut practic, G. Cârstean, secretarul Universității din Cernăuți și cu mine ne-am angajat să-i facem noi toate formele necesare pentru întoarcerea în țară a refugiaților. Când hârtiile au fost gata, românii din lagărele germane au urcat, ușurați sufletește, scările vagoanelor, cu destinația România, pe Dunăre, prin Viena. A fost o bucurie nebună, de durată.

Pentru că ne-am pierdut răbdarea să ajungem odată acasă, drumul de la Mittelsteine până la Viena ni s-a părut o veșnicie. În capitala Austriei ne aștepta, în port, un vas dunărean, ca să ne ducă în țară. Legănați de valurile marelui fluviu, aveam impresia că plutim în ireal, că momentele pe care le trăim aparțin unor visuri întreținute de mine, de când am plecat de acasă. Și cum era în plină vară, locurile pe unde treceam mi se păreau niște cărți poștale ilustrate de toată frumusețea. Cine și-a putut imagina că aparțin vieții noastre zbuciumate, pe care ni le-a oferit istoria?! Era o dovadă în plus că realitatea depășește, nu o dată, imaginația, apelând la ea ori de câte ori faptele ies din comun.

ACASĂ

Reîntorcându-ne după un an acasă, prima dorință pe care am manifestat-o a fost să ne revedem vechile cunoștințe. Cu unele ne-am întâlnit repede, pe stradă sau în magazine. Cu altele însă nu. Dispăruseră în fundul Siberiei, pentru că sovieticii aveau nevoie de mână de lucru. Războiul, în care s-au angajat, le-a cerut multe jertfe umane. Golurile se cereau completate. Așa se face că până și femeile noastre au fost deportate în frigurile siberiene. Cazul Aniței Nandriș, sora profesorului universitar de la Cernăuți, care s-a întors după 20 de ani de detenție în frigurile Siberiei, e arhicunoscut. La fel e cel al Melexinei Bădăluță sau [cel] al Paraschiței a lui Diba.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Cutreierând, la întâmplare, străzile întortocheate ale Cernăuțului, să-mi amintesc de trecut, m-am întâlnit, pe Bulevardul Iancu Flondor, înțesat întotdeauna de lume, cu Mariuța Loghin și cu Sevastița Vasilescu. Ultima s-a făcut că nu mă vede. De ce? Nu mă știam cu nimic vinovat. Dimpotrivă. M-am purtat cu ea întotdeauna cavalerește. Am ajutat-o de multe ori în mici nimicuri. Pentru asta nu vroiam recompense. Doream doar să știu cum de-a ajuns la amnezia aceasta ciudată, de nu mai recunoaște oamenii. Întrucât conduita aceasta s-a repetat de mai multe ori, într-o zi, am fugit după ea și am prins-o de braț. „– Unde te grăbești? De când alerg după tine!" „– Am auzit că la Hală au venit preparate de carne și vreau să mă înfrupt cu ceva bun". „– Genială idee!" am spus. „Facem drumul împreună?" „– Facem, dacă vrei!" a zis fata, fără entuziasm. După câțiva pași, porniți alături, am întrebat-o nerăbdător: „– Cum se face că pe Bujorel, logodnicul tău, nu-l văd deloc? Era cazul să se ducă el după cumpărături, nu tu! Nu se pricepe?" „– S-ar fi priceput, sărmanul, dacă trăia. Dar sufletul lui e acum în ceruri". „– A murit Bujorel?" am întrebat trăsnit de realitatea anunțată. „– N-ai știut?" „– Nu!" „– Nu ți-a spus nimeni nimic?" „– Nu!" „– Sunt acum câteva săptămâni, de când s-a dus dintre noi". „– Cum se poate una ca asta?" am întrebat-o, cu sufletul strivit de durere. „– Se spune c-ar fi fost spion român". „– Dacă era așa, cum se spune, înseamnă că numai cineva, care i-a cunoscut activitatea subterană, l-a divulgat. Cine putea fi atât de hain? O rudă, un prieten, o femeie? În afară de tine, el a mai avut pe cineva, la care a ținut?" „– Îi mai dădea târcoale o fetișcană cu gene lungi și părul galben, dar el nu se uita la dânsa. Spunea că-i o fâță". „– De mult?" „– Acum de curând! Din cauza fetei aceleia ne-am certat nu o dată. El susținea că n-are nimic cu dânsa, că-i o simplă cunoștință din comuna [sa] de origine. Se întâlnea cu ea din întâmplare. Eu nu l-am crezut și nu-l cred nici acum". „– L-ai prins mergând cu ea sau la ea?" „– Asta nu!" „– Atunci?" „– Și totuși mie îmi spunea inima că Bujorel nu-i al meu. Probe pentru supoziția aceasta am căutat multă vreme, dar n-am găsit. Să mă fi înșelat în presupunerea mea alarmată. Se poate".

II) ÎNTOARCEREA ÎN TIMP A FIULUI. CU UNELE COMPLETĂRI LA „OCUPAREA BASARABIEI ȘI BUCOVINEI, PRIMUL REFUGIU, DIN 1940"

LORIN CANTEMIR

Ca martor nemijlocit al ocupării prin ultimatum a Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța de către „eliberatoarea" Armată Roșie și instaurarea unei „noi" orânduiri himerice, proclamată drept „democrație muncitorească", evenimentele trăite de mine, alături de părinți, s-au înregistrat puternic în memoria copilului, proaspăt absolvent de grădiniță și nerăbdător viitor școlar în clasa I primară a Școlii „Gheorghe Tofan" din Cernăuți, aflată la intersecția străzilor Mărășești și Ștefan cel Mare

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Eram într-o vacanță-vizită de vară la bunicii mei după mamă, bunicul, preotul paroh Zinovie Grimalschi şi bunica-casnică, Ana, fostă Ostap şi rusificată Ostapov, care locuiau în comuna Zelena, fostul județ Hotin, astăzi în Ukraina, la circa 12 km de târgul Lipcani, aflat pe malul stâng al Prutului, având pe malul drept, ca într-o oglindă, localitatea Rădăuți-Prut. Cele două localități erau legate printr-un pod rutier, distrus în 1944 şi lăsat aşa după al Doilea Război Mondial, până după anul 2000, când, treptat-treptat, a fost reconstruit de România, cu acordul Republicii Moldova. Iată un exemplu, din o multitudine, de politică sovietică de izolare şi încercare de a fabrica o nouă etnie, cea „moldovenească", prin separarea şi izolarea fraților de frați, de contrafacere a naturii şi istoriei, în scopul dominării şi manipulării mai simple a viitorului „om nou", „superior", omul sovietic, cel mai „om" dintre oameni!

Ajunşi deci la Zelena, bunica Ana ne-a povestit, chiar de mai multe ori, că în ultima vreme, de nenumărate ori, sus, în înaltul cerului, se vedea „ceva" sclipind, iar acel „ceva" zumzăia. Ne-am dat atunci cu părerea că erau avioane ruseşti. Astăzi sunt mai mult decât sigur. Nu numai că erau ruseşti, dar erau şi avioane-spion. Acum se ştie precis că rușii îşi construiseră o mulțime de aerodromuri militare în stânga Nistrului şi se pregăteau metodic de invazie. O dată cu trecerea timpului, încet-încet, se află o mulțime de fapte trecute sub tăcere în momentele cruciale şi de cumpănă ale istoriei, alături de care apar şi o mulțime de întrebări. Iată una dintre ele. Dacă bunica mea, o casnică, fără cunoştințe de specialitate, a văzut şi a înțeles că sunt avioane ruseşti, cum se face că serviciile de informații române şi grănicerii nu au reacționat? Mi se pare dubioasă şi condamnabilă indiferența față de asemenea semne prevestitoare, cu atât mai mult cu cât în Cernăuți, în surdină şi în cercurile evreieşti, în special, se vorbea de această ocupare a Basarabiei şi Bucovinei. Chiar se amenința cu formula: „Las-că vin ei, să ştii! O să vedeți voi, românii!" Alături şi de alte acțiuni şi comportamente, care, cu îngăduință, pot fi caracterizate ca bizare şi contrare stării de pericol pentru țară şi care se traduceau printr-o liniştire nefirească a populației şi a celor care încercau să se pregătească pentru o asemenea eventuală posibilitate. Tonul unor dispoziții, contrare stării de fapt a situației, provenea de la cercurile conducătoare ale statului, de la cele mai înalte nivele. Inventariind cu atenție toate aceste indicații, să le numim „antirealiste şi total neînțelepte", se ajunge la concluzia unui condamnabil infantilism politico-strategic ori, mai rău, la o trădare şi vânzare laşă a Basarabiei şi a Bucovinei. Pare mai repede că aranjamentele mizerabile care s-au făcut trebuiau să ofere rușilor pe tavă cele două provincii româneşti. Desigur, nu se vor găsi niciodată documente sigure pentru această supoziție.

Tot ce afirmăm aici se bazează pe aşa-zisele „probe indirecte".

Pentru a încheia această pagină ruşinoasă din istoria României, să mai spunem că, după preluarea puterii de către generalul Ion Antonescu şi plecarea din țară a regelui Carol al II-lea, Stalin l-a contactat şi pe rege şi i-a oferit sprijinul pentru întoarcerea lui în țară. Mie mi se pare acest gest foarte edificator. În rest,

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

vom strânge şi alte dovezi. În fine, în acelaşi timp, în România se acredita ideea că armata română, prost dotată, era incapabilă să se opună unei agresiuni, mai ales din partea armatei ruseşti. La o analiză mai atentă, ideea era doar parţial adevărată. Documentele arată că, în pofida aranjamentelor veroase şi condamnabile legate de afacerea „Škoda" şi de camarila regală, armata a fost dotată cu un minim de muniţie şi armament militar modern sau modernizat, cum ar fi: puşti, puşti-mitralieră, mitraliere, diverse piese de artilerie şi chiar blindate. Dar nu numai atât. În anul 1925 s-a încheiat cu Franţa un contract pentru construirea Uzinei de Avioane I.A.R. Braşov, construindu-se Fabrica de Celule şi Fabrica de Motoare de Avion. Astfel, în perioada 1930–1939, au fost proiectate şi construite 16 tipuri de avioane româneşti, dintre care, în mod special, menţionez avioanele I.A.R. 80 şi I.A.R. 81, a căror performanţe erau de nivel mondial, pentru care au fost denumite „copiii teribili ai Braşovului". Mai este de menţionat că s-au construit 480 de exemplare din aceste tipuri performante. Cel puţin I.A.R. 80, un avion de vânătoare, atingea viteza de 510 km/h şi un plafon de zbor de 10 500 m, depăşind, la ştiinţa mea, toate avioanele ruseşti şi chiar pe unele germane. Ca atare, acest avion n-ar fi avut probleme să intercepteze avioanele ruseşti-spion. Să mai spunem aici că piloţii români reprezentau o elită recunoscută, admirată şi invidiată, fiind consideraţi un fel de supermani.

Dar să ne întoarcem la ultima zi a României Mari, 27 iunie 1940. Eram deci cu mama la bunici şi ne bucuram de o zi aparent liniştită şi însorită. Ne relaxam în spaţiul bine gândit şi amenajat al gospodăriei înfloritoare a bunicilor, cu numeroase şi variate orătănii, cu multe acareturi, hambare şi coşare, rodul grijii şi activităţii neobosite a bunicului, cu o casă de cărămidă, cu 11 camere, înconjurată de o grădină de flori, dar şi de legume, cu un beci adânc, de piatră, în care găseam gheaţă înconjurată de straturi groase de paie, din care bunicul, la ocazii, făcea o îngheţată excelentă, o grădină în care, pentru dragul de nepot, era şi un mic gorgan de nisip, adus de departe, pe scurt, micul regat al nepotului numit Loric, care, întovărăşit permanent de cei doi mari câini-lup, Moţu şi Cuţu, patrula permanent, ca să se convingă de realitatea lucrurilor, printre care, numeroasele construcţii ridicate în nisipul adus de bunicul. Tata fusese chemat la regimentul din Lipcani, de care depindea şi nu aveam nici o idee de timpul cât va rămâne acolo. Ori, cum nu credeam că va scăpa repede, pe neaşteptate deci, ne-am trezit cu el, în miezul zilei. După o mică perioadă de acomodare, cum făcea de obicei, tata s-a dus la straturile cu flori, dar, mai ales, la trandafirii de care avea grijă şi pe care îi iubea.

Când s-a întunecat, tata a luat locul în sufragerie, pe un scaun, lângă aparatul de radio Telefunken, pentru a se conecta la lumea Capitalei şi a Europei cu ajutorul unei antene de circa 20 de metri, ridicată sus pe nişte stâlpi, o instalaţie, probabil, unică în zonă, care, de bine de rău, ne permitea să ştim şi să înţelegem cam tot ce se petrecea în ţară şi străinătatea aflată în stare de îngrijorare şi încordare. La început, tata a ascultat Bucureştiul, care, ca de obicei, difuza reclame cântate, de tipul: „Bob, Bob, un săpun, / Bob, Bob, cel mai bun, / Bob, Bob, ideal, / Un săpun

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

fenomenal". Sau pe cei doi comici Stroe şi Vasilache, care cântau: „Toată ziua-n ascensor / Tot mă urc şi mă cobor, / Sunt un fel de călător, / Sus, jos şi iar sus".

Apoi s-a difuzat radiojurnalul, cu veşti banale, cea mai importantă fiind pregătirea asiduă pentru bacalaureat a Principelui de Alba-Iulia, Mihai, ceea ce vroia să ne asigure de viitorul liniştitor al României, prin pregătirea şi calităţile viitorului rege. Lămurit şi liniştit de viitorul care ni se pregătea, tata a început să plimbe acul de la scala radioului şi prin alte împărăţii lumeşti. Cum Germania era în atenţia lumii şi cum liceul din Suceava fusese un liceu de limbă germană, tata, ca fost elev aici, vorbea şi înţelegea bine limba lui Goethe şi Schiller. S-a oprit deci la un post de limba germană, pe care a început să-l asculte cu multă atenţie. Eu eram în mare admiraţie pentru acest lucru şi-mi doream să ştiu şi eu alte limbi. Eram în apropierea tatei şi-i observam încordarea pe care o puneam pe seama efortului de traducere şi a recepţiei cu fluctuaţii. După un timp, s-a ridicat şi a chemat-o pe mama, iar ulterior pe bunici şi ne-a comunicat, cu o voce marcată de uluire şi neîncredere, că Radio Berlin a anunţat hotărârea regelui Carol de a ceda fără luptă Basarabia şi nordul Bucovinei. În acelaşi timp, radioul a indicat şi noua frontieră a acestei cedări.

Încă nesigur de cele înţelese de noi toţi, uluiţi, speriaţi şi perplecşi, tata a căutat din nou Bucureştiul, dar acesta se comporta ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat. Continuând să caute, s-a oprit la postul Radio Roma, care a reprodus comunicatul german. Era deci foarte clar: România nu avea nevoie de o parte din populaţia ei şi de teritoriul câştigat cu atâta trudă. Îmi amintesc că marele Iorga a spus foarte clar: „Independenţa nu se negociază, independenţa se apără", dar cine să-l audă?

N-am să pot uita niciodată atmosfera care se aşternuse în mijlocul familiei. Era o stare complexă, de uluială, nedumerire, dezorientare, nehotărâre şi chiar de un strop de frică şi panică. [...]

Până una alta, familiile Grimalschi şi Cantemir trebuiau să se hotărască pentru etapa următoare de viaţă sau pentru moartea siberiană. Bunicii, prea ataşaţi de gospodărie, nu voiau s-o părăsească, sperând că ruşii vor fi altfel decât se ştia, cu toate că aveau experienţa sfârşitului de Război Prim Mondial, când bandele de huligani, deţinuţi eliberaţi şi dezertori din armata ţaristă, intitulate „Armata Roşie", devastau şi omorau preoţii şi pe aşa-zişii „culaci", adică, în româneşte, chiaburi, ca să nu mai vorbim de boieri. Atunci l-am văzut pe tata, ca niciodată, lăsând la o parte amabilitatea, politeţea şi grija de a nu supăra pe nimeni şi, foarte ferm, i-a convins pe bunici să se urce în căruţa pe care o aveau şi să treacă Prutul, la Lipcani, pentru a ajunge în zona rămasă României. Noi, dis de dimineaţă, trebuia să ajungem la gara Medveja, pentru a lua trenul spre Cernăuţi, unde aveam actele şi majoritatea lucrurilor, iar apoi trebuia să luăm trenul spre Suceava-Bucureşti. Făcând circa 15 km, bunicii au ieşit din viitoarea zonă rusească, dar noi, până la Cernăuţi, mai aveam cam 75 km de cale ferată, care, parcursă de un tren personal, însemna 2–3 ore, timp care ne-a fost fatal. Totuşi trenul, plecat de cu noapte din Chişinău-Bălţi-Larga, a ajuns şi la Medveja. Neştiutor încă în ale politicii, îşi vedea de mersul lui, oprind la toate haltele si statiile.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Ajunși la Cernăuți, spre marea mea bucurie și mândrie, tata ne-a urcat într-un „fiacru", adică o birjă cu cal, care, urcând dealul spre Piața Primăriei, ne-a lăsat apoi în Strada Gheorghe Lazăr, unde stăteam într-un apartament închiriat, de trei camere, la etajul 2. După ce ne-am luat actele și strictul necesar, am încercat să găsim un tren spre zona neocupată de ruși, dar, în pofida celor trei zile, declarate disponibile pentru plecare, nu a mai plecat nici un tren spre Suceava sau București. Apoi, treptat, administrația Cernăuțiului a fost preluată de rușii trimiși pentru aceasta, în colaborare cu reprezentanți ai „Coloanei a V-a", cei mai mulți [dintre cei] vizați pentru aceasta având nume evreiești.

Lipsite de sursele tradiționale de aprovizionare, magazinele orașului, de obicei, pline de o varietate bogată de produse, deveneau din ce în ce mai goale. Locul lor a fost, într-o oarecare măsură, luat de piețele tradiționale, cum ar fi Piața Austria, care se transformase și într-un fel de bazar, în care localnicii vindeau iar rusoaicele cumpărau. Între timp, principiile marxismului și ale comunismului stalinist, referitoare la lupta de clasă și lichidarea claselor exploatatoare, se puneau în aplicare. Primii care au intrat în atenția N.K.V.D.-ului au fost înstăriții și intelectualii, cu predilecție naționaliștii cunoscuți. Treptat, au început descinderile și ridicările din timpul nopții, urmate de deportări, probabil în Siberia, căpcăuna înfometată de oameni. Devenise foarte clar că cercul se restrângea și, probabil, urma rândul nostru. Fiecare dimineață, care ne prindea împreună, era un motiv de bucurie. Acum am înțeles de ce părinții mă luaseră să dormim împreună. Bietul tata se frământa să găsească soluții de a scăpa de acest coșmar. În disperare de cauză, a contactat o călăuză care trecea oamenii ilegal peste graniță. A stabilit cu ea ziua când urma să vină, să ne ia, dar, cu o zi înainte, fusese prins și împușcat. Zonele de trecere erau Herța și Tereblecea. Se închisese ultima șansă de evadare din „raiul" sovieto-comunist, dar viața își urma drumul ei posibil în noile condiții. În ce mă privește, acum, după atâtea momente trăite și [după atâtea] informații primite și acumulate, sunt sigur că militarii și funcționarii sovietici care au intrat în Cernăuți au fost bine selectați, dintre cei mai bine pregătiți și îndoctrinați tovarăși, în stare să facă față provocărilor capitaliste, reprezentate de marea varietate de produse atrăgătoare și tentante, purtătoare ale nivelului de viață capitalist și rezultate din „exploatarea nemiloasă a clasei muncitoare". Cu toate aceste pregătiri, hainele, încălțările și diverse produse alimentare, ca și fructele exotice, au depășit barierele de reținere proletară dintre reprezentanții noii societăți „ultraavansate" și cetățenii fostei „Românii imperialiste, burghezo-moșierești". Mai ales ciocolata, portocalele, lămâile, mandarinele și bananele erau în topul preferințelor de moment ale „educaților" oameni sovietici. Întrebate dacă în mare în U.R.S.S. sunt asemenea fructe, vajnicele comsomoliste au dat un răspuns năucitor: „Avem fabrici și pentru acestea, ca și pentru toate", iar, întrebate [fiind] despre cultura și civilizația statului sovietic, au răspuns mirate: „Kakaia țivilizația?" Aceștia erau reprezentanții celor care ne-au eliberat de bogăție și starea de mai bine. Din păcate și astăzi mai există așa-zișii „nostalgici", care oftează după aceste „vremuri minunate", când egalitatea era [numai] în sărăcie și mizerie, este adevărat, fără grija zilei de mâine, care nu putea să fie mult mai rea.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

O RECONSIDERARE NECESARĂ. *IN MEMORIAM* PROFESORULUI CERNĂUȚEAN ERWIN KLEIN

O dată cu trecerea anilor, poate paradoxal, trecutul a început să mă intereseze din ce în ce mai mult, iar întrebări de tipul „cum a fost?", „de ce așa și nu altfel?", „cum a fost posibil?", „cum am gândit" au început să nu-mi dea liniște. După plecarea părinților pe cealaltă lume, nu mai era cine să-mi explice. Știam doar că tata își așternuse multe gânduri pe hârtie, dar ultimii lui ani de viață s-au scurs fără a-mi vorbi și arăta manuscrisele lui. Poate din superstiție sau din dorința de a nu-l supune unor momente dureroase, niciodată nu am abordat această problemă. Din ce am găsit acum, relativ pregătit, am înțeles că tata se pregătise într-un fel pentru neant. În aceste condiții am găsit, când nu mă așteptam, niște pagini dactilografiate, pe care am putut să le ordonez, dar o parte lipseau sau erau făcute notițe disparate și aparent neordonate, pe câteva pagini. Cu ajutorul acestora, am reconstruit întregul, care, după memoria mea, nu era complet, așa că cele ce urmează reprezintă materializarea memoriei din copilărie, parțial verificată de alte surse bibliografice care mi-au stimulat neașteptat memoria.

După îndelungi căutări, am dat peste volumul *1940–1941. Schițe din taberele de strămutare*, avându-l ca autor pe Partenie Masichievici și lucrarea academicianului Dimitrie Vatamaniuc, intitulată *Lista românilor din lagărele din Germania care urmau să fie repatriați în anul 1941*, din „Analele Bucovinei", anul VIII, nr. 2 (17), 2001, p. 401–419, și anul IX, nr. 1 (18), 2002, p. 269–284, în care se afirmă că, la Cernăuți, făcea parte din comisia de repatriere conferențiarul Herbert Mayer de la Universitatea din Cernăuți, care a cordat un sprijin deosebit românilor pentru a se întoarce în România, prin Germania, dar, subliniez, nu se spune nimic despre profesorul cernăuțean Erwin Klein pe care tata tot timpul îl pomenea ca președinte al acestei comisii și salvatorul familiei noastre. Tata spunea că atât el cât și Erwin Klein au fost colegi și studenți la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității cernăuțene și, ulterior, colegi, ca profesori suplinitori, la Liceul „Aron Pumnul", Erwin ca profesor de limba germană.

Erwin era căsătorit cu o româncă, căreia i se spunea Tucuța, probabil un diminutiv și care, în 1940, aștepta un copil, care s-a și născut la Cernăuți, în timpul ocupației rusești. Reîntâlnirea tatei cu Erwin a fost providențială și salvatoare pentru familia noastră. Erwin a fost acela care a insistat și l-a convins pe tata să se prezinte la Comisia de repatriere. Așteptând la intrare sosirea mamei și tatei, Erwin i-a condus și a preluat la comisie mersul discuțiilor. Până la acest moment, tata a analizat de zeci de ori șansa de a fi admis de comisie pentru repatriere. În stilul lui pesimist și chiar prăpăstios, își imagina cele mai negre scenarii posibile.

Teoretic șansele lui de a fi admis, el singur, erau mari. Născut lângă Suceava, actele lui de naștere, eliberate de administrația austriacă, erau redactate în limba germană, ca și cele de absolvire a liceului. Vorbea bine această limbă teutonică și

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

doar un german-german l-ar fi putut recunoaşte de altă sorginte. Mai complicată părea să fie situaţia mamei, născută lângă Hotin, în Rusia Ţaristă. Fără să ştie o vorbă germană, părea o candidată sigură la un rezultat negativ şi [la] deportarea în Siberia, eventual împreună cu mine. După multe consultări şi imaginarea a tot felul de scenarii, a rămas stabilit ca eu să rămân acasă, iar la comisie să vorbească doar tata, mama făcând-o pe muta. În ziua stabilită, tata şi mama au plecat foarte, foarte îngrijoraţi şi emoţionaţi să prezinte actele şi să răspundă la întrebări.

Cum am mai spus, Erwin Klein s-a transformat la comisie în purtătorul de cuvânt al familiei şi astfel această etapă s-a sfârşit cu bine. Întorşi acasă, tata şi mama erau alţi oameni, cum de mult nu-i mai văzusem şi, mobilizaţi de spectrul plecării spre libertate, au început să aleagă lucrurile care trebuiau şi puteau fi luate pentru o perioadă nedeterminată. Indicaţiile erau sigure şi restrictive, se acceptau numai bagaje de mână, în greutate de 50 kg de persoană. În cazul nostru era inoperant. Cine putea să ducă 150 kg? Erau interzise obiectele de valoare şi metalele nobile. În cazul manuscriselor şi al cărţilor rare, ele trebuiau predate cu proces-verbal autorităţilor germane, pentru a fi trecute peste graniţă. Bogăţia trebuia să rămână în „raiul sovietic". În consecinţă, a început o triere a conţinutului viitoarelor bagaje. Au fost scoase din dulapuri şi sertare toate obiectele, care au început a fi evaluate, dacă sunt necesare şi dacă se pot lua. Era clar că trebuia să lăsăm şi să ne despărţim de un mare număr de lucruri, unele cu valoare intrinsecă, iar altele şi cu valoare afectivă, aduse din Italia sau Istria, de nenumărate fişe şi manuscrise ale tatei, iar unele având ca autori pe străstrăbunicii noştri şi care cuprindeau preţioase informaţii genealogice, care s-au pierdut. Părinţii s-au hotărât să fie mai catolici decât papa şi să evite orice obiect care ar fi putut genera probleme de interpretare şi încadrare în prevederile şi indicaţiile de vamă.

În fine, a venit şi ziua plecării. Era o zi frumoasă de toamnă caldă şi lungă. Din notiţele tatei reiese că era 15 noiembrie 1940. Am coborât cu bagajele cele două etaje şi, pentru ultima oară, am luat un fiacru cernăuţean, care ne-a dus la Gara Mică a Cernăuţiului, denumită „Grădina Publică", aflată la intrarea în oraş, pe linia Suceava – Iţcani – Dorneşti – Adâncata – Dumbrava Roşie – Cuciurul Mare – Codrii Cosminului – Grădina Publică – Cernăuţi. Gara „Grădina Publică" era o gară mai mult de mărfuri. Într-un anume fel, ea era ceva similar pentru Cernăuţi cu ceea ce era Chitila pentru Bucureşti. Pe linia de cale ferată, distanţa dintre Grădina Publică şi Gara Mare sau Gara Centrală a Cernăuţiului era de cca 7 km.

Ajungând la gară, ne-am prezentat la Comisia de repatriere, care, după alte verificări, ne-a indicat vagonul unde trebuia să urcăm. Era un vagon al marelui U. R. S. S., ţara cu „cea mai avansată ştiinţă şi tehnică din lume". Era în majoritate din lemn, cu ferestre înguste, de închisoare şi cu bănci de lemn scurte şi incomode. Pe scurt, părea să fie un vagon de marfă, oarecum amenajat, bun pentru cetăţeanul sovietic, o fiinţă ceva mai evoluată decât necuvântătoarele şi supus unor principii de tratare şi considerare aproape similare în societatea sovietică, un fel de „turmă vorbitoare", în care nu poţi avea încredere, incapabilă să înţeleagă valorile şi

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

principiile umaniste. Ca atare această masă-turmă trebuia mânată, condusă, strunită şi îngrijorată permanent ca să fie cuminte şi ascultătoare, mulţumită pentru că trăia în condiţiile sovietice. La nivel teoretic, nedeclarat, exploatarea burghezo-moşierească era înlocuită prin exploatarea de către statul-partid, aflat în mâna unor „geniali" conducători, lipsiţi de orice scrupule şi sentiment uman, firesc şi normal în secolul al XX-lea. După ce am mai fost verificaţi încă o dată, pe vagoane şi locuri, uşile au fost încuiate, spre binele pasagerilor, iar garnitura a pornit – părea incredibil! – spre alte orizonturi.

După consemnările tatei era aceeaşi zi de 15 noiembrie 1940.

Cred că puţin după orele amiezei am ajuns la Sanok, punctul de frontieră aflat în Polonia ocupată de ruşi. În apropierea gării, pe care mi-o amintesc ca fiind în stânga trenului nostru şi nu departe de o apă curgătoare, care era probabil râul San, care era o parte din graniţa ce separa Polonia, ocupată de ruşi, de cea ocupată de nemţi. Trenul s-a oprit, uşile au fost descuiate şi ni s-a indicat să coborâm cu bagajele pentru controlul vamal, care a început cu întrebările standard: „ce aveţi de declarat?", „aveţi aur?" etc. La care am spus „nimic" şi „nu", după care a început deschiderea şi desfacerea bagajelor. Dar, stupoare, dintre faldurile unei învelitori s-a rostogolit o monedă aurie, care imediat a fost observată de vameş, care a început cu ameninţările şi admonestările de tip sovietic, pentru care părinţii mei nu aveau nici o vină. Vina era a mea. La împachetare, nici ai mei nu ştiau exact din ce fel de metal era făcută mica monedă şi pentru a evita orice posibilă problemă nu o luaseră, dar dracul din mine nu s-a putut împăca cu atâtea obiecte abandonate, mai ales că mica monedă nu era nici voluminoasă şi nici grea şi, ca atare, într-o clipă de neatenţie a părinţilor, am strecurat-o între nişte pliuri ale învelitorii unui colet-bagaj. În mintea mea de copil nu înţelegeam aceste precauţii. Din fericire, controlul vamal a continuat şi, cum era normal, nu a mai [fost] găsit nimic. La final, ne-am luat neîncrezători bagajele şi ne-am îndreptat spre noul tren german. Deodată, ne-am auzit strigaţi! Am crezut că ne-a venit sfârşitul. De noi se apropia vameşul vigilent, care, iarăşi stupoare, ne aducea mica medalie, confirmând faptul că nu era din aur. Profund relaxaţi, chiar fără vlagă şi putere, după atâta încordare şi grijă, ne-am urcat în trenul german, venit dintr-o altă lume, cu banchete capitonate, cu geamuri normale care, culmea, se deschideau şi cu becuri electrice care, datorită războiului şi a camuflajului, erau vopsite în negru, dar având o dungă nevopsită prin care un fascicol de lumină făcea vizibilă podeaua.

După ce toată lumea s-a urcat, trenul cu vagoane şi pe linie normală a plecat din mica gară-vamă Sanok, intrând imediat pe un pod metalic, probabil peste râul San de la frontieră. Ca la un semn, toate geamurile s-au deschis şi zeci şi zeci de steaguri şi steguleţe germane au început să fluture, spre bucuria şi fericirea călătorilor, care agitau steguleţele sub nasul grănicerilor ruşi, apoi ne-am oprit în partea germană, pentru o mică haltă de ajustare-relaxare, spălare şi o masă de seară, în care ceaiul de plante a fost extraordinar de bine venit.

Reurcaţi în tren, ne-am continuat drumul pe teritoriul fostei Polonii. Era seară, iar eu am adormit. Am fost trezit când trebuia să coborâm. Era Gleiwitz,

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

actualmente Gliwice-Polonia. Am ajuns cu bine, în fapt de noapte, în clădirea unei mănăstiri, denumită lagăr, dar și tabără pentru strămutați, unde vom rămâne câteva luni bune, până în vara următoare. Pe contracoperta unui dicționar, cumpărat de tata la Gleiwitz, era scrisă adresa lagărului: Redemptoristenkloster, Nr. 2.

Clădirea era veche, avea un etaj și era înconjurată de un gard zidit, prevăzut cu o poartă masivă și o portiță, de obicei închisă și încuiată, dar nepăzită, care se deschidea de multe ori. Biserica mănăstirii era în afara incintei, probabil pentru a fi accesibilă și altor credincioși. Construcțiile bisericești erau plasate la sfârșitul unei străzi paralele cu râul Oder, strada în acel loc, printr-o curbă, își schimba direcția cu 90 de grade spre stânga și reprezinta o altă stradă, denumită astăzi Chorzowska, la numărul 46 găsindu-se Parohia Rymsko-Katolika Świętej Rodziny sau, pe românește, Parohia Romano-Catolică „Nașterea Domnului". Gleiwitzul era un oraș mare din zona minelor de cărbuni și avea o intensă viață comercială și culturală.

Punctul de atracție îl constituia un magazin universal, cu mai multe etaje, aflat în centrul orașului, plin de tot felul de mărfuri atrăgătoare și variate, care erau expuse la vedere, pe rafturi, dar și pe un fel de tejghele, de unde fiecare putea să se servească și să plătească la ieșire.

Produsele și lipsa de supraveghere i-au tentat pe unii români, așa că, după un timp, în magazin erau afișate unele anunțuri care spuneau: „Atenție la hoții români!" Evenimentul neplăcut a generat în lagăr multă indignare, discuții și bănuieli, dar nu s-au desfășurat nici un fel de acțiuni pe această temă. Conducătorul lagărului era un subofițer din armata germană, cu grad de plutonier, un om matur, calm și înțelegător, cu care puteai să te înțelegi și care nu s-a manifestat niciodată dictatorial și nici cu înclinații naziste. Era cooperant și omenos. Personalul german al lagărului era format din bucătărese, femei de serviciu, supranumite de noi „tantchen" și „muttchen" și surori-infirmiere, drăguțe și bine aranjate, vestimentar, chiar atrăgătoare pentru unii strămutați mai tineri, cum ar fi Silviu Zavulovici, ulterior prizonier la ruși, pe Frontul de Est, iar, după reîntoarcerea acasă, dirijor la Filarmonica din Focșani și la Teatrul Muzical din Galați.

Viața din lagăr se desfășura monoton, marcată de cele trei mese zilnice, în sala de mese de la parter și cu bifarea cartelelor de masă. Hrana nu era bogată, dar, în limita necesității, pentru regimul de lagăr asigurându-ne caloriile minime necesare, în care cartoful era alimentul de bază, iar pâinea era mult mai puțină decât cea cu care erau obișnuiți românii. Dimineață, obțineam chiar două felii unse cu marmeladă și un ceai din plante autohtone. Nici vorbă de cafea sau ceai chinezesc, ca să nu mai vorbim de ceai rusesc. În magazine se găseau o mulțime de produse înlocuitoare ale produselor tradiționale, denumite surogate, cum ar fi: în loc de unt, margarină din soia, în loc de cafea naturală, cafea din cicoare sau năut, la care, peste ani și ani, am revenit, ca români trăitori într-o „republică socialistă", când cafeaua naturală era înlocuită cu faimosul „nechezol". Istoria, într-un fel, se repetă!

Cu toată aglomerația din dormitoarele lagărului, dormitoare dotate cu paturi duble, suprapuse, probleme speciale de sănătate nu au fost. Problema cea mai delicată era a celor bătrâni, care se mișcau cu greu și aveau probleme de natură

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

igienică. Din când în când mai apăreau şi păduchi, dar situaţia era, în general, ţinută sub control. În general, starea de civilizaţie şi de tradiţie nu a fost neglijată.

Cu bilet de voie se putea ieşi în oraş, pentru plimbări şi vizitarea magazinelor, care nu duceau lipsă de produse, dar erau afectate de regimul de război şi de lipsa importurilor din Africa şi Asia. Astfel, în lipsa bumbacului şi a lânii, s-a introdus celofibra, care avea la bază deşeurile din lemn. Celofibra, pe bună dreptate, a fost precursoarea fibrelor chimice sintetice. Cum era şi tradiţional pentru alimentaţia teutonică, pâinea nu era la mare căutare. Ea era restricţionată şi se vindea pe cartelă, pe bonuri de 25 de grame, fiecare cetăţean primea lunar un anumit număr de bonuri şi cumpăra după necesităţi şi posibilităţi. Toţi erau convinşi de necesitatea raţionalizărilor şi de corectitudinea lor şi n-am auzit niciodată cetăţeni care să fie nemulţumiţi sau să protesteze. Era preţuită ordinea şi disciplina şi respectarea acestora în mod riguros şi egal pentru toţi. Oamenii nu se simţeau păcăliţi, traşi pe sfoară. Nici nu le trecea prin cap o asemenea posibilitate. Fiind de vârsta copilăriei, eu eram atras peste limite de produsele destinate copiilor.

Magazinele germane erau pline cu obiecte pentru copii. Mai toate cărţile pentru copii aveau o grafică deosebită, pline de imagini foarte frumos colorate, aşa încât, chiar dacă nu le citeai, îţi făcea plăcere să le răsfoieşti, toate cărţile te atrăgeau să le cumperi, să le ai. Erau cărţi de poveşti, ca acelea ale fraţilor Grimm, descrieri ale unor realităţi, de aventuri etc.

Alături de acestea era o varietate impresionantă de creioane şi crete colorate, cu care puteai desena pe hârtie sau, mai simplu şi economic, pe tăbliţe de sticlă mată, prelucrată prin fluorizare, de pe care puteai şterge desenul cu simplitate şi uşurinţă. Mai mult, sub sticlă puteai pune diferite desene, pe care, prin copiere, căpătai deprinderi de desenare. Dar cele mai atractive şi ademenitoare obiecte erau jucăriile pentru băieţi. Epoca soldaţilor de plumb era deja depăşită. Locul lor fusese luat de soldaţii de ghips colorat, care imitau mai bine realitatea. Costând foarte ieftin, ei reproduceau, cu foarte mare fidelitate, toate tipurile de unităţi ale armatei germane, inclusiv muzica militară, răniţii, transmisioniştii, mitraliorii şi celelalte unităţi. Cu uşurinţă, puteai avea în miniatură un regiment complet, cu toate armele şi unităţile, inclusiv bucătăria de campanie, spitalul, doctorii, infirmierele, comandanţii. Puteai să te dotezi cu o [întreagă] lume de ghips, din care să nu lipsească conducătorii Germaniei naziste.

La fel de atrăgătoare erau jucăriile metalice, în majoritate cópii ale echipamentului militar german. Mai toate erau prevăzute cu un mecanism cu arc, care se încorda cu cheiţe tubulare pătrate, jucării care se deplasau singure, dintre care aş aminti faimoasele „unterseeboot" ale Kriegsmarine sau, mai pe româneşte, faimoasele submarine germane din seria „U" ale Marinei de Război, jucărie care plutea la suprafaţă şi se deplasa cu ajutorul unei elici imerse! Avioane de bombardament sau vânătoare de tip Fiesellstorck sau Heinckel, tancuri Tiger, cu turelă rotativă cu mitraliere şi tunuri care trăgeau făcând scântei, diverse tunuri de câmp sau cu tragere lungă, la care unghiul de înclinare al ţevii se putea regla şi care trăgeau cu capse si se puteau roti pe afet. Toate aceste jucării, prin grija pe care o

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

aveam pentru ele, prin ordinea cu care le aranjam şi mă jucam cu ele, imitând realitatea, sigur că într-un anumit fel, mi-au dezvoltat nişte deprinderi, dar în nici un caz cele războinico-militare. În ceea ce priveşte viaţa din lagăr, trebuie să subliniez clar că nimeni nu ne-a obligat la nimic, la nici un fel de activitate sau muncă. În acelaşi timp, o viaţă fără activitate nu este de suportat. Cât de cât ceva trebuia făcut, mai ales pentru cei care erau obişnuiţi cu munca şi cu unele preocupări.

Stând aproape un an în lagărul-tabără, sărbătorile de iarnă şi cele pascale ne-au prins în această localitate. Ele nu au trecut neobservate şi, cât au permis condiţiile, s-au făcut pregătirile de Crăciun, cu brad şi ornamentaţie specifică. Copiii au primit un supliment de mâncare şi ceva dulciuri, iar de Sfintele Paşti au avut chiar o masă specială. În ambele cazuri s-a resimţit profund atmosfera de sărbătoare, apropiată de cea de acasă.

În ceea ce priveşte activitatea de întreţinere şi asigurarea vieţii cotidiene, în lagăr, în pofida tuturor aparenţelor, ea presupunea o serie de activităţi administrativ-birocratice şi de activitate organizatorică legate de primirea, depozitarea şi utilizarea alimentelor. Au fost cazuri când conducerea lagărului a apelat la voluntari, de ajutor. Printre aceştia s-a aflat şi tata, care, ştiind limba germană, a ajutat la o serie de activităţi birocratice, dar nici mama nu s-a lăsat mai prejos, ajutând bucătăresele. Drept recompensă, copilul, Lorin, a primit nişte suplimente alimentare foarte bine venite.

Un moment de încordare a fost şi acela în care refugiaţii au trebuit să declare dacă doresc să se întoarcă în România sau preferă să opteze pentru Germania. Majoritatea a preferat să se întoarcă acasă, dar au fost şi din aceia care au preferat să rămână. Se pare că aceştia din urmă aveau unele probleme acasă. Astfel, G. Cârstean, de orientare legionară, a preferat să rămână, în timp ce soţia lui şi cu cei doi fii s-au întors în România, cu toate că soţia era de etnie germană. Unul din fii a intrat, după război, ca student la Facultatea de Electrotehnică din Iaşi. Într-o vacanţă de vară, fiind la mare, s-a înecat misterios şi inexplicabil, foarte aproape de mal, până la balize...!

Erwin Klein cu soţia au rămas în Reich şi, din câte ştiu, Erwin s-a înrolat ca voluntar în armată, iar la sfârşitul războiului a fost luat prizonier de armata americană. Au fost momente grele pentru Tucuţa, care, fiind casnică, nu avea mijloace de trai. Cu toate că era absolventă de facultate, s-a încadrat la popota unei unităţi militare americane, ca ajutor de bucătăreasă. Situaţia s-a îmbunătăţit atunci când Erwin, după verificări, a fost găsit „curat" şi eliberat. Întors în civilie, a redevenit profesor la Haltern, un orăşel la cca 40 km de Stuttgardt şi a cumpărat o casă spaţioasă, dar modestă. Inima sa se pare că nu l-a uitat pe tata. Aşa se face că, după ce Republica Socialistă România a stabilit relaţii diplomatice cu R. F. Germania, a făcut tot posibilul să-l găsească pe tata, ceea ce s-a întâmplat în 1975, când Erwin a venit cu Tucuţa la Bucureşti, unde s-au întâlnit cu tata. La plecare, l-a invitat în Germania, în care scop i-a lăsat banii necesari de a fi prezentaţi autorităţilor române la solicitarea vizei de ieşire pentru ţările din Vest.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Tata a amânat efectuarea formelor pentru obținerea vizelor, iar eu nici astăzi nu știu motivul, pare ceva curios, pentru că tatei îi plăcea să călătorească. Fapt este că înainte de 1980 Erwin a decedat din cauza unui cancer, iar tata a renunțat să mai plece. Dar, mai mult, m-a îndemnat să plec în locul lui. Cu acordul Tucuței, mi-am făcut formele pentru viză și în vacanța de iarnă, din 1982, am luat avionul TAROM spre Berlin. De acolo, cu trenul, am ajuns la Haltern. Tucuța trăia singură, cu toate că fiul ei, născut la Cernăuți, trăia, dar separat și în altă localitate. În discuțiile pe care le-am avut cu Tucuța mi-a mărturisit că inima ei de mamă îi spunea că Winfried, fiul ei, nu este adevăratul ei fiu, care, după cum credea ea, i-a fost schimbat, din neatenție, la naștere, în spitalul din Cernăuți. Tucuța era profund preocupată de această impresie instinctuală. Îmi spunea că acest fiu al ei nu are nimic comun cu nici unul din soții Klein, dar își ducea cu demnitate și înțelepciune crucea dramei, pe care și eu o intuiesc [ca fiind] adevărată. În puținele zile pe care le-am [petrecut] la Haltern, m-am străduit să-i umplu singurătatea, de care nu se plângea, dar [care] o apăsa. Suferea tolerabil de stomac, dar tratamentele prescrise nu prea aveau efectul scontat. Eu am folosit prilejul sosirii la Haltern pentru a vizita centrele universitare apropiate și a-mi cunoaște personal colegii de preocupări, știuți doar din lucrările lor științifice. Toți au fost atenți și amabili cu mine, față de un coleg care vine dintr-un Răsărit dubios. Un moment special a fost vizita, între două trenuri, a orașului Wuppertal, dezvoltat în lungul văii înguste a râului Wuppert, pe o lungime de circa 40 km. Era ceva similar cu situația Reșiței și a Bârzavei, dar într-un spațiu mult mai îngust și mult mai lung. Din lipsă de spațiu, tramvaiul-tren a fost construit pe o structură de tip portal, peste râu, pe care se montaseră șinele vehicolului. Era primul tren aerian din lume, construit în 1914 și care, cu unele îmbunătățiri, funcționa și în 1982 cu bune rezultate. Tramvaiul-tren era atârnat de șine și nu incomoda pe nimeni. Singura lui deficiență era că toată structura construcției, fiind metalică, era suficient de zgomotoasă atunci când tramvaiul circula, dar prea deranjant nu era.

M-am întors acasă îmbogățit cu o complexă experiență, utilă, pe care, în măsura posibilului, am încercat s-o aplic. Din păcate, cel mai trist a fost faptul că simptomele Tucuței s-au dovedit a fi un cancer necruțător, ca și al lui Erwin, care, cine știe, probabil a chemat-o. Astfel s-a sfârșit și acest fir care ne mai lega de Cernăuți și refugiu. Dar istoria rămâne istorie, ea nu se rupe niciodată. Se pot termina doar ramuri ale ei. Sunt niște reguli, legate de istorie, reguli pe care le știm, dar [pe care, din păcate,] le ignorăm. Sensul și traseele colaterale ale istoriei reprezintă aspectele cele mai puțin evidente ale civilizației. Dar, mai mult, ceea ce cunoaștem în cele mai multe cazuri este la „primă vedere", de primă cunoaștere, determinată de sursele de informație, de onestitatea, corectitudinea și neutralitatea lor. Cine este cât de cât interesat de istorie, poate constata cel mult paradoxuri sau evoluții contradictorii. Astfel, pe de o parte, asistăm la o îmbătrânire, depreciere a informațiilor, o „uitare" a lor, o neglijare sau chiar desconsiderare, iar, pe de altă parte, din spații și cuvinte nebănuite ies la suprafață fapte și lucruri necunoscute. Datoria tuturor este să le facă cunoscute, astfel încât să poată fi adăugate la

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

moştenirea trecutului, pentru a fi mai bine înţeleasă, în spiritul adevărului pur, nepărtinitor.

Şi astăzi mă gândesc, de multe ori, la familia lui Erwin Klein, la Tucuţa şi la neîmplinirea ei maternă! Pare curios. Parcă [o soartă nemiloasă] îi loveşte mai mult pe oamenii de bună credinţă şi oneşti decât pe răii şi pe creaturile detestabile. Poate lumea noastră a fost greşit gândită [chiar] de la început!

În ceea ce mă priveşte, am relatat ceea ce am ştiut. Astfel, părinţii mei l-au prezentat pe Erwin Klein ca preşedinte al Comisiei de repatriere a etnicilor germani din oraşul Cernăuţi. Dacă a fost aşa sau altfel, din punct de vedere oficial, nu pot să spun, dar cert este că acest om era cunoscut şi ascultat de membrii comisiei, de cei care stăteau pe scaune. Eu nu am auzit niciodată vorbindu-se în familie sau în grupul refugiaţilor din Cernăuţi, din lagăr sau, ulterior, despre Herbert Mayer, cel pe care îl pomeneşte academicianul Vatamaniuc. Bănuiesc că această informaţie a obţinut-o de la cineva. Tot ce am relatat eu este [însă] de la „prima mână".

În memoria mea, Erwin, salvatorul [nostru], era un [bărbat] prezentabil, simpatic, amabil, de bună credinţă, gata să te ajute şi să-ţi întindă o mână salvatoare. Cel puţin în problema refugiului şi a strămutării prin Germania, consider că memoria copilăriei nu m-a păcălit. De altfel, am verificat-o, după cum voi relata în continuare. Astfel, ceea ce mi-a mai rămas în memorie despre Gleiwitz se referă la „Magazinul universal". O clădire mare, cu mai multe etaje, aflată în centrul oraşului. Prin faţa ei trecea o linie de tramvai, care cobora până la o apă curgătoare, mare, pe care o trecea pe un pod, după care făcea o curbă spre dreapta, după care urmărea malul unui râu. Ulterior am aflat că era Oderul, astăzi Odra. Linia mergea aşa pe o distanţă probabil de 110–200 de metri, după care făcea o nouă curbă, de data aceasta spre stânga. Din acest loc începea o nouă stradă, care cred că astăzi, după unele investigaţii, se chiamă Chorżowska, iar la începutul ei, pe dreapta, se află Biserica Romano-Catolică, urmată de clădirea mănăstirii. Eram sigur că prin faţa lor trecea tramvaiul. În anul 1976, vara, fiind la Cracovia, cedând unui impuls care venea din adâncuri, m-am hotărât să vizitez localitatea Gleiwitz, astăzi Gliwice şi să încerc singur să recunosc locaţiile şi zona fostei tabere-lagăr. Desigur, timpul şi războiul puteau să schimbe mult datele problemei. Am ajuns la faţa locului, am reperat mai întâi clădirea fostului Magazin Universal, care mai era în picioare. Mai exista şi linia de tramvai, aşa cum mi-o aminteam, drept pentru care am folosit-o ca ghid. Am luat-o pe jos, încet, pentru a-mi stimula şi verifica memoria. Din fericire, oraşul nu părea să fi suferit prea mult din cauza războiului. Am coborât, am traversat Odra şi m-am văzut ajuns în zona căutată. După câteva ezitări şi treceri succesive prin faţa locaţiei căutate, am recunoscut-o. Am intrat în clădire, care era în reparaţii. Am urcat la etajul I, la fostul nostru dormitor, unde am găsit muncitori constructori, cu care am schimbat câteva cuvinte, spunându-le despre rolul pe care l-a avut mănăstirea pentru refugiaţii români.

Cu sentimentul regretului şi al nostalgiei după timpul trecut, dar cu bucuria unei dorinţe realizate şi a verificării unei memorii fără distorsiuni majore, am părăsit pentru a doua oară Gleiwitz-ul. Prima dată a fost după Sărbătorile de Paşti,

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

petrecute în sala de mese a taberei-lagăr din Gleiwitz, când, pentru copii, [în 1941] a venit „iepurașul pascal".

Între timp, lucrurile din țară au început să se miște, cu toată indiferența guvernanților. Se pare că la români este o boală cronică. La 1 martie 1941, Cercul Bucovinenilor din București înființează un birou al refugiaților din Germania, care începe să lucreze pentru a demara pregătirile pentru aducerea din Germania a strămutaților. La 14 mai 1941, se formează o comisie, din care fac parte Gheorghe Vântu, Constantin Zoppa și Aurel Morariu, comisie care a început să facă demersuri oficiale pentru repatriere. S-au luat în discuție două tabele nominale de persoane, care urmau să fie repatriate în prima etapă. Tabelele conțineau 701 și 800, în total 1 501 de persoane. După toate probabilitățile, cele două tabele-liste au fost la baza primelor două transporturi de refugiați care au avut loc în luna iunie 1941, prin folosirea unor motonave germane, de tip fluvial, pe traseul Viena–Budapesta–Belgrad–Calafat – primul transport și cu punctul terminus la Giurgiu, la al doilea transport. După toate probabilitățile, aceste prime două transporturi au avut loc până la atacarea U.R.S.S., la 22 iunie 1941.

Ulterior, ceilalți români, care nu fuseseră transportați oficial, au revenit acasă cu mijloace proprii. Statisticile oficiale spun că până în 1943 s-au întors din Germania 8 217 de persoane. Plecarea primelor două transporturi a fost precedată de o regrupare a refugiaților. Astfel, refugiații din Gleiwitz au fost mutați în locația Mittelsteine, aflată la circa 180 km mai la vest și la circa 80 km sud de Breslau, astăzi Wrocław. La Mittelesteine am stat într-o clădire mare, în afara localității și care se pare că fusese anterior un conac sau sediul unei mari proprietăți. În spate, era un mare iaz, iar prin apropiere curgea o apă. Astăzi localitatea se numește Ścinawka Średnia și se află în mijlocul unei zone deluros-montane și împădurite.

Localnicii din satul aflat la câțiva kilometri de locația noastră erau mari meșteri ai utilizării lemnului sub diverse forme. Astfel, eu mai păstrez o sticluță pentru șnaps, o băutură tare, sticluță introdusă într-un corp de lemn care reprezenta un localnic cu nasul roșu și burduhănos, ca un adevărat băutor de bere.

După o perioadă relativ scurtă, am fost urcați în tren, cu care am parcurs cca 400 km până la gara fluvială a Vienei, unde ne-am urcat pe o motonavă, cam înghesuiți, dar fericiți că vom ajunge acasă. Era o zi caldă și frumoasă. După o oprire scurtă la Budapesta, ne-am continuat drumul pe Dunăre, în jos, spre Belgrad. Ajunși aici, în rada portului, se mai vedeau ieșind din apă coșuri de fum, catarge și chiar, parțial, corpuri de nave distruse în timpul luptelor de ocupare a Iugoslaviei, care avuseseră loc în luna aprilie. La 17 aprilie 1941, armata iugoslavă capitulase. Următoarea oprire și ultima a fost la Calafat, când am coborât pe pământul României. Odată cu debarcarea, au răsuflat ușurați și marinarii germani. Vasul fusese încărcat la maximum. Dunărea încă nu era foarte sigură, iar pasagerii români, mai gălăgioși și dezordonați, nu prea înțelegeau de disciplină și ordine.

După unele formalități de frontieră, ne-am urcat într-un tren cu destinația București, unde am poposit câteva zile la familia Iordăchescu, părinții soției fratelui mamei, Eugen Cernăteanu, fost Grimalschi. Apoi, după ce tata a umblat pe

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

la o serie de comisii și autorități, ne-am urcat într-un tren de Suceava, unde, la Burdujeni, ne așteptau bunicii de pe tată, Natalia și Eudoxiu Cantemir și fiica lor, sora tatei, Viorica-Vica, căsătorită Dracinschi, soția doctorului Wenczeslau, care, în calitate de director de spital, la Burdujeni, locuia într-o spațioasă locuință de serviciu și ne putea găzdui cu ușurință.

Între timp, începuse războiul sfânt, de eliberare a pământului românesc abandonat cu lașitate și [prin] trădare de personajul de operetă Carol al II-lea. După 22 iunie 1941, dând dovadă de multă motivație, abnegație, hotărâre și mobilitate surprinzătoare și neașteptată, care au surprins inamicul, unități ale armatei române, în zilele de 3 și 4 iulie, se găseau de o parte și alta a Cernăuțiului, în partea lui de sud, astfel că, în ziua de 5 iulie 1941, brigăzile 1 și 4 Vânători intră în oraș, eliberându-l. Manevrele de mișcare rapidă și neașteptată ale Armatei Române au surprins atât Armata Roșie cât și pe locuitorii venetici, care au părăsit în grabă orașul. Semne ale acestei părăsiri grăbite le-am găsit atât în apartamentul nostru de pe Strada Gheorghe Lazăr, cât și în apartamentul bunicilor, de pe o stradă apropiată, Strada Isopescu, nr. 10.

După eliberare, Cernăuțiul a revenit la o viață normală într-un timp foarte scurt. Astfel, la 14 iulie 1941, apare primul număr al ziarului „Bucovina", cu sublinierea că era „ziar de afirmare românească". El a apărut cu regularitate, într-un mare număr de exemplare, circa 70 000, până în martie 1944, când s-a primit ordinul de evacuare. Din redacția ziarului menționez pe directorul Ion Munteanu, pe primul redactor Ilie Mandiuc și pe redactorii Dragoș Vitencu și Traian Cantemir. În această calitate, tata avea o legitimație de liberă intrare la toate cinematografele, pe care subsemnatul a folosit-o intens. În toamnă, școlile s-au redeschis normal, iar eu am devenit elev în clasa I a Școlii primare „Gheorghe Tofan", unde, până în martie 1944, am absolvit primele trei clase primare.

Nu pot încheia fără a consemna două aspecte particulare ale perioadei petrecute la Gleiwitz. Ducându-se într-o zi într-o plimbare la Katovittz, aflat tot pe malul Odrei și mergând agale pe mal, părinții, împreună cu alți refugiați care ne întovărășeau, vorbeau suficient de tare în limba română. Trecând pe lângă un grup de localnici, aceștia ne-au admonestat, spunându-ne că în marele Reich se vorbește limba germană și nu poloneza. Tata a replicat și le-a spus că este limba română, iar, ca urmare, nemții și-au cerut scuze și au plecat mai departe.

Prezența refugiaților în Gleiwitz nu a trecut neobservată de localnici. Cum repatrieri s-au făcut și dintre locuitorii Basarabiei, acest ținut nu era nici prea bine știut și nici prea bine localizat, așa încât, printre localnici, se vorbea despre refugiați ca despre niște „Ost-Araben" sau chiar „West-Araben", dar acest lucru nu a fost de natură să ne prejudicieze șederea în Gleiwitz.

Schimbarea raportului de forțe de pe Frontul de Est, cu deplasarea continuă a liniei frontului, într-o retragere așa-zis strategică, până pe linia Iași–Chișinău, a pregătit și favorizat armistițiul de la 23 august 1944, prin trădarea regelui Mihai.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

În faţa clădirii Mănăstirii-lagăr din Gleiwitz, împreună cu un grup de refugiaţi din Bucovina şi două surori-infirmiere nemţoaice.

Traian şi Tatiana Cantemir împreună cu surorile-infirmiere nemţoaice de la Gleiwitz. În faţă, Lorin Cantemir, 1941.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Sărbătorirea Crăciunului la cantina lagărului din Gleiwitz, 25 decembrie 1940.

Iepurașul, de Paști 1941, la copiii din tabăra de strămutare din Gleiwitz.
În capul mesei, organizate la cantină, se află Gheorghe Cârsteanu.
În partea dreaptă, al cincilea, purtând guleraș alb, Lorin Cantemir.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Refugiaţi din Bucovina, cu vaporul pe Dunăre,
în drum spre România, iunie 1941.

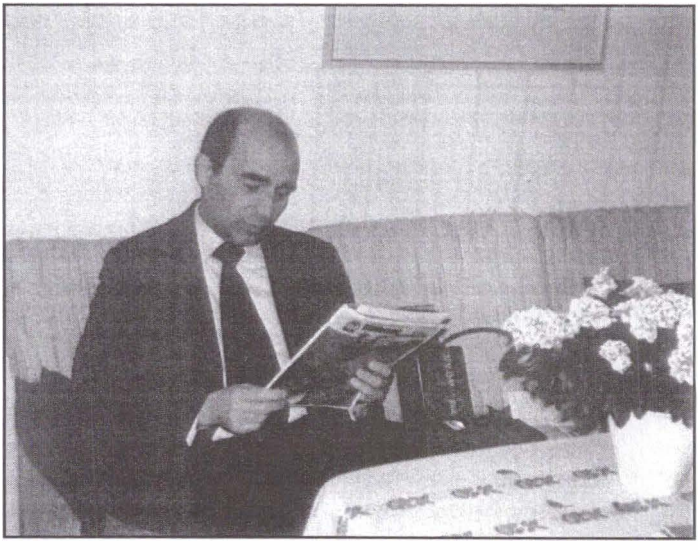

O familie româno-germană originară din Bucovina: Tucuţa şi Erwin Klein.
Haltern, 28 octombrie 1973.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Profesorul bucovinean Erwin Klein, salvatorul familiei Cantemir din Cernăuţi, la 21 iulie 1975.

Lorin Cantemir în casa familiei Erwin Klein, ianuarie 1982.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Czernowitz, Deutsche Umsiedlungskommission für die Nordbukowina. Foto 1940

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)

Subsemnatul, ca participant direct la etapa istorică mai sus amintită, recunosc că am înţeles unele lucruri cu întârziere. 1) Libertatea şi independenţa nu se negociază, ci se apără. 2) Trădarea este, oricum ai judeca, tot trădare. Din păcate, această „metodă de conducere" este tot mai des folosită. 3) Justificările şi explicaţiile nu ţin de cald. De bază se pare a [fi, la noi, mereu,] politica faptului împlinit. O întrebare însă mă chinuie de mult timp, la care nu am putut răspunde, [până acum], mulţumitor. Dacă în iunie 1940, am cedat fără luptă Basarabia şi partea de nord a Bucovinei, justificând acest lucru prin incapacitatea Armatei Române de a se opune aşa-zisei „teribile forţe ruseşti", cum se face că, numai după un an, aceeaşi armată, preponderent română, a eliberat, prin luptă cu Armata Roşie, pământurile cedate pe tavă ruşilor. Nu numai atât, dar şi cel mai nevolnic strateg ştie că este mult mai uşor să-ţi aperi propriul teren, pe care-l cunoşti, în avantajul tău, decât să-l cucereşti, situaţie în care trupele atacatoare ar trebui să fie de cel puţin trei ori mai numeroase, ca să fie sigure de victorie. Desigur toate acestea sunt valabile, dacă nu intervin acţiunile subterane, trădătoare. Restul îl propun spre analiză şi meditare. Cum se poate deci ca, după un an, aceeaşi armată, care nu se putea schimba, esenţial, considerată incapabilă de apărare, devine eliberatoare, victorioasă? Răspunsul meu este simplu. Este ceva necurat la mijloc şi totul [pare a fi mai degrabă] vânzare-trădare de neam şi ţară.

BDD-A32599 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:38 UTC)